

Integriranje pitanja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u praćenje stanja u zatvorskim i pritvorskim ustanovama

Smjernice za nadzorne mehanizme

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina

Integriranje pitanja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u praćenje stanja u zatvorskim i pritvorskim ustanovama

Smjernice za nadzorne mehanizme

Ovaj dokument je prvobitno objavio Ured OEES-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) na engleskome jeziku 2021. godine pod izvornim nazivom *Integrating the Issue of Sexual and Gender-Based Violence in Detention Monitoring: A Guidance Note for Oversight Mechanisms*. Verzija na hrvatskome jeziku je nezvanični prijevod, koji je pripremila i objavila Misija OEES-a u Bosni i Hercegovini. Mišljenja i informacije koje sadrži ne odražavaju nužno politiku i stav ODIHR-a. Za nedosljednosti pogledajte originalnu englesku verziju.

Misija OEES-a u BiH je podržala prijevod ovoga dokumenta. Svako gledište, izjava ili mišljenje izraženo u ovome dokumentu, a za koje nije izrijekom naznačeno da potječe iz Misije OEES-a u BiH, ne odražava nužno službenu politiku Misije OEES-a u BiH.

Objavio OEES-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)

Ul. Miodowa 10
00–251 Varšava, Poljska

www.osce.org/odihr

© OEES/ODIHR 2023.

Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije može se slobodno koristiti i umnožavati za obrazovne i druge nekomercijalne potrebe, pod uvjetom da se pri svakom umnožavanju OEES/ODIHR navede kao izvor..

ISBN 978-92-9271-143-6

Dokument je osmislio i koordinirao ODIHR, a izradila ga je glavna konzultantica Sharon Critoph, koja je obavila i stručne intervjue i istraživanje.

Dizajn: Homework

Sadržaj

1. UVOD	4
2. ŠTO JE SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE (SGBV)?	8
3. KOJI SU SPECIFIČNI RIZICI NA MJESTIMA LIŠAVANJA SLOBODE?	10
3.1 Tko je pod rizikom od SGBV-a?	11
3.2 Tko su počinitelji?	14
4. RAZUMIJEVANJE ZAŠTO SE SGBV ČESTO NEDOVOLJNO PRIJAVLJUJE	16
5. KAKO UKLJUČITI PITANJE SGBV-A U PRAĆENJE	20
5.1 Strateško planiranje i utvrđivanje prioriteta	21
5.2 Utvrđivanje jasnih ciljeva u odnosu na SGBV	22
5.3 Alati za praćenje	23
5.4 Povezani rizici i izazovi	24
5.5 Osiguravanje potpune povjerljivosti	25
6. METODOLOGIJA PRAĆENJA	26
6.1 Pregled zakona, politika i procedura	26
6.2 Pregled ostalih relevantnih informacija i dokumentacije	27
6.3 Posjet ustanovi	28
6.4 Intervjui s pritvorenima/zatvorenima	29
6.5 Informacije od bivših pritvorenika/zatvorenika, članova obitelji i drugih dionika	34
6.6 Informacije od nadležnih tijela	35
7. SASTAV TIMOVA ZA PRAĆENJE	37
7.1 Identitet promatrača	37
7.2 Profesionalne i međuljudske vještine	38
7.3 Jezik i rad s prevoditeljima	39
7.4 Izgradnja kapaciteta mehanizama za praćenje u odnosu na SGBV	40
8. PRAĆENJE RIZIKA U SPECIFIČNIM SITUACIJAMA	42
8.1 Interakcija s policijom: zaustavljanje, uhićenje i zadržavanje	42
8.2 Faza istrage: razgovori i ispitivanje	46
8.3 Raspoređivanje i nadzor	48
8.4 Pretrage tijela	50
8.5 Primjena sredstava za sputavanje, sile i oružja	55
8.6 Segregacija i druge disciplinske mjere	58
8.7 Opći uvjeti života i potencijalne „slijepe točke“	60
8.8 Tranzit i transfer	61
8.9 Početni liječnički pregled i stalna zdravstvena skrb kao čimbenik rizika	63
9. AKTIVNOSTI PRAĆENJA U SVRHU PREVENCIJE I ODGOVORA NA SGBV	66
9.1 Procjene rizika i potreba	66
9.2 Pristup zdravstvenoj skrbi	67
9.3 Kontakt s vanjskim svijetom	71
9.4 Pristup informacijama	75
9.5 Statička i dinamička sigurnost	75
9.6 Upošljavanje osoblja, osposobljavanje i nadzor	76
9.7 Mehanizmi za podnošenje pritužbi	77
9.8 Aktivnosti i programi	81
10. POPRATNE AKTIVNOSTI	83
10.1 Rodno odgovorno izvještavanje	83
10.2 Preporuke i dijalog	84
10.3 Praćenje istraga	84

1. UVOD

Seksualno i rodno uvjetovano nasilje (SRZN (eng. sexual and gender-based violence - SGBV) je trajni problem u mjestima lišavanja slobode. To se odnosi ne samo na stupanj do kojeg društvo tolerira takvo nasilje, nego i na činjenicu da se djela seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode uglavnom ignoriraju i nedovoljno prijavljuju, a nadležna tijela često ne ispunjavaju svoju dužnost da zaštite pritvorenike i zatvorenike.

Kaznenopravnim sustavima često nedostaju jasne politike za odgovor na SGBV, a osoblje ne prolazi adekvatnu obuku o prepoznavanju takvog nasilja i odgovoru na njega. Nadležna tijela ne shvaćaju ozbiljno seksualno i rodno uvjetovano nasilje u pritvorskim uvjetima ili ga odbacuju kao neodvojivi aspekt života iza rešetaka. Društvo može zanemariti SGBV u pritvorskim ustanovama i zbog predrasuda prema onima iza rešetaka i marginaliziranim zajednicama koje su previše zastupljene u zatvorenim ustanovama.

Na globalnoj razini, samo se ograničena pažnja posvećuje razumijevanju prirode i opsega SGBV-a u mjestima lišavanja slobode, karakteristikama počinitelja i žrtava, te najučinkovitijim intervencijama za prevenciju i odgovor na nasilje kada do njega dođe. Isto tako, malo napora se ulaže u zaštitu osoba koje su najpodložnije seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju ili u učinkovito rješavanje posljedica po žrtve, počinitelje i društvo u cjelini.

Mehanizmi za praćenje mogu odigrati ključnu ulogu u otkrivanju slučajeva seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode. Promatrači mogu utvrditi čimbenike rizika, otkriti nedolično ponašanje i dati preporuke nadležnim tijelima o tome kako se izboriti s ovim oblikom nasilja. Sada je već dobro utvrđeno da je praćenje važan čimbenik u prevenciji SGBV-a i drugih oblika nasilja.

Već je dostupno mnoštvo smjernica za praćenje mjesta lišavanja slobode, uključujući i mučenje i druge oblike zlostavljanja. Ipak, iako SGBV često može predstavljati mučenje i druge oblike zlostavljanja, dostupan je mali broj konkretnih smjernica za praćenje SGBV-a, rodno odgovorno praćenje ili određene izazove i rizike povezane s takvim

radom.¹ Svrha ove publikacije je da premosti taj jaz i ona se može čitati u kombinaciji s drugim alatima za praćenje.

Učinkoviti sustavi praćenja mogu pomoći da se vrati povjerenje javnosti u način na koji se vode mjesta lišavanja slobode i doprinijeti povećanju ukupne dostupnosti zatvorenih ustanova dionicima izvan kaznenopravnog sustava. Osim toga, nalazi mehanizama za praćenje mogu dovesti u pitanje stereotipe koji se često povezuju sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem u mjestima lišavanja slobode.

Ove smjernice osmišljene su da pomognu svim mehanizmima za praćenje pritvora kakon bi ugradili pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u svoj redovni rad. U dokumentu je sažeto objašnjena važnost praćenja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i date su praktične sugestije o tome kako da se ova razmatranja uključe u rad na praćenju bez daljeg ugrožavanja osoba koje su pod rizikom.

Konkretnije, u smjernicama su dati primjeri kako mehanizmi praćenja mogu uključiti SGBV u svoja istraživanja i planiranje, kako najbolje pristupiti pitanju SGBV-a i kako postupiti kada saznaju za incidente nasilja. Utvrđene su i specifične situacije koje uključuju rizik od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i preventivne mjere koje trebaju biti na snazi, uz prijedloge vrsta pitanja na koja bi se osobe koje vrše praćenje (promatrači) mogle fokusirati.

Predložena pitanja trebala bi poslužiti kao smjernice za promatrače za integriranje pitanja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u svoj redovni rad u najboljoj mogućoj mjeri, uzimajući u obzir kontekst određene zemlje i ograničenja pod kojima promatrači rade.

---

1 Neki od primjera postojećih smjernica u vezi sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem su: ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-based Violence in Places of Deprivation of Liberty* (Sprječavanje i rješavanje pitanja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja na mjestima lišavanja slobode), Varšava, ODIHR 2019., <https://www.OSCE.org/files/f/documents/f/b/427448.pdf>; Ženevski centar za upravljanje sektorom sigurnosti (DCAF), ODIHR & UN Women, *Places of Deprivation of Liberty and Gender* (Mjesta lišavanja slobode i rod), Ženeva: DCAF/ODIHR/UN Women 2018., <https://www.OSCE.org/files/f/documents/a/e/442531.pdf>; i Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC), *Sexual Violence in Detention* (Seksualno nasilje u pritvoru), Ženeva: ICRC 2017., <https://www.icrc.org/en/publication/4293-sexual-violence-detention> Još neki relevantni izvori informacija su: DCAF, ODIHR i OESS, *Guidance Note on Integrating a Gender Perspective into Oversight of the Security Sector by Ombuds Institutions and National Human Rights Institutions*, (Smjernice o integriranju rodne perspektive u nadzor institucija ombudsmana i nacionalnih institucija za ljudska prava nad sektorom sigurnosti), Ženeva: DCAF/OESS/ ODIHR 2014., <https://www.OSCE.org/files/f/documents/0/e/118327.pdf>; ODIHR i *Convention against Torture Initiative, Providing Rehabilitation to Victims of Torture and Other Ill-Treatment – A Practical Tool* (Rehabilitacija za žrtve mučenja i drugog okrutnog postupanja – Praktični vodič), <https://www.OSCE.org/ODIHR/385497>; ODIHR i *Penal Reform International (PRI), Guidance Document on the Nelson Mandela Rules* (Smjernice o pravilima Nelsona Mandele), Varšava: ODIHR i PRI 2018., <https://www.OSCE.org/ODIHR/389912>; Udruga za prevenciju mučenja (APT), *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide* (Ostvarivanje učinkovite zaštite LGBTI osoba lišenih slobode: Vodič za praćenje), Ženeva: APT 2018., <https://www.aptc.ch/en/resources/publications/towards-effective-protection-lgbti-persons-deprived-liberty-monitoring-guide>; APT & PRI, *Women in Detention: A Guide to Gender-Sensitive Monitoring* (Žene u pritvoru: Vodič za rodno odgovorno praćenje), 2015., <https://www.penalreform.org/resource/women-detention-guide-gen-dersensitive-monitoring>; i UN Women, Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), Populacijski fond Ujedinjenih naroda, Razvojni program Ujedinjenih naroda i Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal, Modul 3: Pravosuđe i policijski rad, u okviru *Essential Service Package for Women and Girls Subjected to Violence* (Paket osnovnih usluga za žene i djevojčice izložene nasilju), 2015., <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence>.

Ovaj dokument oslanja se i nadovezuje na ODIHR-ovu publikaciju „Sprječavanje i rješavanje pitanja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja na mjestima lišavanja slobode: standardi, pristupi i primjeri iz regije OESS-a“,² koja je objavljena 2019. godine. Promatrači i ostali trebaju konzultirati ovaj glavni dokument kako bi dobili detaljnije informacije o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u mjestima lišavanja slobode.

Ciljevi Smjernica

Ovaj vodič namijenjen je svakom pojedincu ili tijelu odgovornom za praćenje mjesta lišavanja slobode, uključujući nacionalne, regionalne i međunarodne mehanizme za posjete. Iako se vrste mehanizama za praćenje razlikuju od države do države, a svako tijelo ima svoj mandat, nadati se da će ova publikacija pružiti korisne smjernice čitavom spektru promatrača, uključujući unutarnje i pravosudne inspektore, kao i neovisne vanjske promatrače, kao što su organizacije civilnog društva (OCD), nacionalne institucije za ljudska prava (eng. National Human Rights Institution NHRI), institucije ombudsmana i nacionalni preventivni mehanizmi (NPM).

Ovaj vodič najprije je namijenjen osobama zaduženim za praćenje mjesta lišavanja slobode u kaznenopravnim institucijama, uključujući policijsko zadržavanje, pritvorske ustanove i kazneno-popravne ustanove. Međutim, neke informacije mogu, također, biti korisne skupinama i pojedincima koji nadgledaju druga mjesta lišavanja slobode, uključujući imigracijske i detencijske centre za izbjeglice, centre za rehabilitaciju ovisnika o narkoticima i alkoholu, vojne zatvore, te psihijatrijske i druge medicinske ustanove. Ipak, neke od preporuka neće biti relevantne niti primjerene za praćenje ovih drugih vrsta ustanova.

Nadamo se da će ovaj vodič biti koristan i onima koji su odgovorni za upravljanje mjestima lišavanja slobode, uključujući kreatore politika, upravu i osoblje.

Dakle, opći cilj ovih smjernica je poboljšati kapacitet mehanizama za praćenje pritvora za identificiranje i prevenciju seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode, i uključiti rodne perspektive u njihov rad. Specifični ciljevi su:

- dati praktične smjernice o tome kako mehanizmi za praćenje mogu uključiti pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u svoj svakodnevni rad
- podići razinu svijesti među mehanizmima praćenja o vrstama ponašanja koje mogu predstavljati SGBV i rasprostranjenosti takvog ponašanja u mjestima lišavanja slobode
- pomoći mehanizmima za praćenje da razumiju uzroke i posljedice SGBV-a u mjestima lišavanja slobode i da to uključe u svoje planiranje

---

2 ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, Ibid.

- utvrditi i odgovoriti na posebne rizike i izazove u vezi s praćenjem SGBV-a
- pomoći promatračima da razviju odgovarajuću metodologiju za istraživanje pojave seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

2. ŠTO JE SEKSUALNO I RODNO UVJETOVANO NASILJE (SGBV)?

Rodno uvjetovano nasilje odnosi se na niz radnji fizičkog, mentalnog ili društvenog zlostavljanja (uključujući seksualno nasilje) koje su „usmjerene protiv osobe zbog njenih rodni uloga i očekivanja u nekom društvu ili kulturi“.³

Seksualno nasilje je poseban oblik rodno uvjetovanog nasilja koji uključuje bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjene seksualne komentare ili pokušaje zblizavanja, trgovinu ljudima ili radnje na drugi način usmjerene protiv nečije seksualnosti uz primjenu prisile, a koji počinu bilo koja osoba, bez obzira na njezin odnos sa žrtvom, u bilo kojem okruženju.⁴

Mnoga djela seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja počinjena u mjestima lišavanja slobode mogu predstavljati mučenje i druge oblike okrutnog postupanja. Silovanje predstavlja mučenje kada ga vrše javni službenici, ili se vrši na njihov poticaj, uz njihovu prešutnu suglasnost ili pristanak.

Djela SGBV-a u mjestima lišavanja slobode mogu uključivati, između ostalog:

- silovanje, pokušaj silovanja i prijetnje silovanjem
- seksualni napad, prijetnje, uznemiravanje i nedolično ponašanje
- seksualizirano mučenje, uključujući silovanje kao mučenje, primjenu električne struje na genitalijama i prisilnu masturbaciju
- kriminalni seksualni kontakt (kontakt ili seksualni dodir koji ne uključuje elemente silovanja ili seksualnog napada)
- prisilna prostitucija
- skidanje do gola ili prisiljavanje na skidanje u javnosti ili pred drugim osobama

---

3 UN Women, Glosar pojmova iz Odjela za osnove programiranja i Odjela za praćenje i evaluaciju, 31. listopada 2010., <http://www.endvawnow.org/en/articles/347-glossary-of-terms-from-programming-essentials-and-monitoring-and-evaluation-sections.html>.

4 Ured visokog povjerenika UN-a za ljudska prava (OHCHR), *Fact Sheet on Sexual and Gender-Based Violence in the Context of Transitional Justice* (Tablica podataka o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u kontekstu tranzicijske pravde), listopad 2014., https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/OnePagers/Sexual_and_gender-based_violence.pdf.

- neopravdani pretresi „do gola“ i invazivni pretresi
- neprimjereno ponašanje tijekom pretraga tijela, uključujući invazivne tjelesne pretrage
- praćenje ili voajerstvo u ćelijama, prilikom presvlačenja, kupanja ili u toaletima
- uvrede seksualne prirode
- ponižavanje i uznemiravanje na temelju roda, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta
- nepristojni komentari ili seksualizirane geste, kao što su zviždanje ili požudno zurenje
- uskraćivanje osnovnih stvari, poput hrane ili sapuna ili drugih higijenskih potrepština, uključujući tampone i higijenske uloške, u svrhu seksualne razmjene
- prisiljavanje žena da nastave trudnoću kada važeće zakonske odredbe dopuštaju prekid trudnoće ili abortus dok su u pritvoru, kao i testiranje nevinosti
- prisilna sterilizacija pritvorenica i pritvorenika
- seksualno uznemiravanje uposlenika na radnom mjestu..

Udruga za prevenciju mučenja (eng. Association for the Prevention of Torture APT) identificirala je, također, oblike seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja koji su specifični za pritvorenike/zatvorenike iz LGBTI zajednice, uključujući svlačenje odjeće i perika u slučaju trans žena ili premlaćivanje po grudima i jagodicama kako bi izazvali pucanje implantata i oslobađanje toksina. Organizacija, također, napominje da su lezbijke posebno izložene riziku od prisiljavanja na seksualne radnje s policijskim službenicima, kao i riziku od „korektivnih silovanja“.⁵

---

5 APT, *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide*, op. cit., napomena 1.

3. KOJI SU SPECIFIČNI RIZICI NA MJESTIMA LIŠAVANJA SLOBODE?

Rizik od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode je visok. Postoji mnogo razloga za to, uključujući i činjenicu da su to zatvorene ustanove, koje rade daleko od očiju javnosti i u kojima pritvorenici/zatvorenici imaju malu ili nikakvu kontrolu nad svojim svakodnevnim životom.

Kao što je Međunarodni odbor Crvenog križa (eng. International Committee of the Red Cross ICRC) istaknuo, u pritvorskim ustanovama, „[vjerojatnoća] seksualnog nasilja je još veća kada je prisutan širi obrazac nemara, nepoštivanje ljudskog dostojanstva i zlostavljanje, kada nadležna tijela ne uspiju stvoriti sigurno i pristojno pritvorsko okruženje ili kada njeguju pristup pritvorenicima zasnovan na moći i uporabi sile.“⁶

Mjesta lišavanja slobode mogu, također, biti izrazito seksualizirana okruženja zbog velikih skupina ljudi koje su zatvorene u malom i često ekstremno prenapučenom prostoru. Uobičajene seksualne aktivnosti obično su zabranjene ili strogo potisnute, a pritvorenici/zatvorenici često nemaju nikakve smislene redovite aktivnosti. U takvim zatvorenim ustanovama, seks se može koristiti kao sredstvo dokazivanja moći i autoriteta nad drugima i zauzimanja mjesta u zatvorskoj hijerarhiji. U pritvorskim ustanovama za muškarce, kultura homofobije, mizoginije i toksičnih oblika muškosti je sveprisutna i potiče seksualno i rodno uvjetovano nasilje.

Žrtve možda nisu u mogućnosti žaliti se na slučajeve ili prijetnje seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem. One mogu smatrati da će, ako progovore, doći u još veću opasnost ili da bi to bilo gubljenje vremena. Dakle, mjesta lišavanja slobode mogu postati prostori u kojima počinitelji seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja prolaze potpuno nekažnjeno. Osoblje je ponekad izravno odgovorno za zlostavljanje, ali i nadležna tijela su često sudionici tako što zatvaraju oči ili ne reagiraju na odgovarajući način.⁷

Mnogi pritvorenici/zatvorenici imaju povijest nasilja i društvenih problema. Počinitelji seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja možda će uvidjeti da se lakše mogu „nekažnjeno izvući“ u zatvorenim ustanovama, dok osobe koje su u prošlosti preživjele SGBV mogu

---

6 ICRC, *Sexual Violence in Detention* (Seksualno nasilje u pritvoru), op. cit., napomena 1.

7 ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, op. cit., napomena 1.

otkriti da su posebno ranjive u pritvoru. Osoblje možda nije prošlo odgovarajuću obuku o prepoznavanju i radu na slučajevima zlostavljanja u zatvorenim ustanovama. Neki mogu biti počinitelji SGBV-a i koristiti svoju poziciju moći da čine takvo zlostavljanje.⁸

3.1 Tko je pod rizikom od SGBV-a?

Sve osobe lišene slobode pod rizikom su od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Međutim, kao i u zajednici, neke skupine ili pojedinci češće doživljavaju nasilje od drugih ljudi. To se, npr., može odnositi na žene i djevojčice i LGBTI osobe. Dok su žene i djevojčice najčešće žrtve SGBV-a u zajednici i privatnoj sferi, u pritvoru su i muškarci i dječaci izloženi posebnom riziku od ove vrste nasilja, jer se ono koristi kao sredstvo da ih se ponizi, degradira i/ili kontrolira.⁹

Postoje mnogi drugi čimbenici koji povećavaju podložnost seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u mjestima lišavanja slobode, a oni se razlikuju u različitim zemljama/pritvorskim sredinama. Dok pripremaju svoje istraživanje, promatrači trebaju razmotriti koje su skupine najvjerojatnije izložene riziku u svojoj zemlji ili u određenoj ustanovi. Rizične skupine su često one koje se izdvajaju od opće populacije, a neke od njih su:

Žene i djevojčice: Mnoge pritvorene/zatvorene žene bile su izložene nasilju prije uhićenja, a njihovo zatvaranje često se povezuje s takvim iskustvima. Njihove potrebe se znatno razlikuju od potreba muškaraca, a budući da su one manjinska skupina u pritvorskim sredinama, osoblje i uprava možda nisu adekvatno pripremljeni da ispune njihove specifične potrebe. Djevojčice su posebno ugrožene u pritvorskim okruženjima.

Muškarci i dječaci: Seksualno nasilje nad muškarcima i dječacima u mjestima lišavanja slobode od strane i muškog i ženskog osoblja čest je problem, ali se nedovoljno prijavljuje. Nasilje je posebno rašireno među pritvorenicima/zatvorenicima. Muškarci koji se ne uklapaju u dominantni oblik nasilnog maskuliniteta, kao i dječaci, posebno su izloženi riziku od nasilja.

Pritvoreni/zatvoreni pripadnici LGBTI zajednice: Stigmatizacija, diskriminacija i nepostojanje pravne zaštite LGBTI osoba u široj zajednici ponavljaju se u još gorem obliku u mjestima lišavanja slobode. Svaka skupina, koja se po nečemu izdvaja, suočena je s različitim problemima. LGBTI osobe su ugrožene i kada nadležna tijela ne uzmu u obzir njihove potrebe u specifičnim situacijama, uključujući smještaj u ćelije, kao i tijekom tjelesnih pretraga.

---

8 *Ibid.*

9 *Ibid.*

Pritvoreni/zatvoreni pripadnici etničkih i rasnih manjina: Pritvoreni i zatvoreni pripadnici etničkih i rasnih manjina, kao i autohtono stanovništvo, u opasnosti su od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, jer se diskriminacija prisutna u društvu često ponavlja ili intenzivira u pritvorskim sredinama. Etničke manjine u zemljama s poviješću međuetničkih sukoba mogu biti izložene nasilju kao obliku kazne ili odmazde.

Pripadnici određenih vjerskih ili kulturnih skupina: Žrtve počinitelja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja mogu biti pripadnici određenih vjerskih ili kulturnih skupina zbog svojih uvjerenja ili tabua vezanih za seksualnost.

Strani državljani: Osobe sa statusom stranih državljana, uključujući migrante ili izbjeglice, mogu postati mete zlostavljanja. Strani državljani, koji ne govore primarni jezik koji se koristi u pritvorskim objektima, imaju slabiji pristup informacijama i manju mogućnost da se žale na zlostavljanje. Takvi su pritvorenici/zatvorenici, također, ranjiviji ako su daleko od kuće i ne mogu stupiti u kontakt s članovima obitelji ili drugim mrežama potpore.

Osobe koje su ranije preživjele seksualno nasilje: Osobe koje su ranije preživjele seksualno nasilje, kao i nasilje u obitelji spadaju u skupine koje su u najvećoj opasnosti od seksualnog nasilja u pritvorskim ustanovama.

Osobe narušenog tjelesnog i mentalnog zdravlja: Osobe s invaliditetom mogu biti izložene riziku od nasilja, diskriminacije i viktimizacije u mjestima lišavanja slobode ako njihove potrebe nisu adekvatno zadovoljene i ako im nadležna tijela ne pruže sigurno i pogodno okruženje. Osobe s kognitivnim poteškoćama možda se neće moći žaliti i možda ih se neće shvatiti ozbiljno ako prijave seksualno zlostavljanje.

Istaknute javne osobe: Ovo uključuje poznate ličnosti, javne službenike ili članove obitelji javnih osoba koji mogu biti meta zbog svog položaja u društvu.

Osobe koje se bave prostitucijom: Osobe koje se bave prostitucijom posebno su izložene seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju, a zbog svog marginaliziranog položaja možda nemaju samopouzdanje niti potporu da poduzmu mjere nakon počinjenog nasilja.

Postoje i drugi čimbenici ranjivosti kojih promatrači moraju biti svjesni, a koji nisu eksplicitno povezani s nečijim osobnim identitetom. To mogu biti osobni, okolišni ili društveno-kulturni čimbenici. Promatrači, također, trebaju imati na umu da sve vrste ranjivosti mogu biti višestruke i isprepletene. To uključuje, između ostalog:

Priroda mogućeg/počinjenog djela: Pritvorenici/zatvorenici koji su osumnjičeni, optuženi ili osuđeni za određene vrste kaznenih djela, uključujući i seksualne delikte, mogu biti izloženi povećanom riziku od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

Iskustva s izdržavanjem zatvorskih kazni: Ako osoba nema prethodnog iskustva sa zatvorskom kulturom, prvi put je osuđena ili se radi o nenasilnom prijestupniku, može biti pod većim rizikom od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

Vrijeme provedeno u pritvoru: Razine ranjivosti ili rizika mogu se razlikovati ovisno o tome koliko je dugo osoba bila u pritvoru. Novopridošli pritvorenici mogu biti ugroženi jer nisu upoznati sa zatvorskom kulturom, ali se ranjivost s vremenom može i povećati, a oni koji služe dugotrajne ili doživotne kazne mogu, također, biti pod većim rizikom.

Ovisnost: Ona može povećati rizik, posebno ako se osobe zaduže kod drugih pritvorenika/zatvorenika. Ranjivost se može povećati i ako se takvim osobama ne pruži odgovarajuća potpora.

Čimbenici ponašanja ili ličnosti: Oni koji se izoliraju od šire zajednice i/ili pokazuju znakove ranjivosti, poput nedostatka samopouzdanja, sramežljivosti ili povodljivosti, izloženi su većem riziku od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

Društvena izolacija i ekonomski status: Osobe s ograničenim financijskim sredstvima mogu se prisilno naći u situacijama ranjivosti kako bi preživjele, te kako bi došle do novca ili hrane.

Pripadnost određenoj bandi ili nepripadanje nijednoj takvoj skupini: Pripadnost određenim skupinama ili položaji u hijerarhijama mogu dovesti osobe u situacije ranjivosti u odnosu na druge neprijateljske skupine ili druge visokorangirane pripadnike vlastite skupine.

Kontakt s vanjskim svijetom: Pritvorenici/zatvorenici koji imaju malo ili nimalo kontakta s obitelji, prijateljima, odvjetnicima ili vanjskom zajednicom posebno mogu biti izloženi riziku od nasilja, djelomično zbog utjecaja izolacije, ali i zato što nisu u mogućnosti prijaviti zlostavljanje.

Veze s kaznenopravnim sustavom: Bivši javni službenici, posebno policijski, zatvorski ili pravosudni službenici, policijski doušnici ili druge osobe koje su ranije surađivale s tijelima vlasti vjerojatno će biti izloženi riziku od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

Osobe u zaštitnom pritvoru: Npr. svjedoci u kaznenim predmetima ili žene kojima se prijete tzv. „zločinima iz časti“ također mogu biti u posebno ranjivom položaju u pritvoru.

Žrtve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode su u većini slučajeva pritvorenici/zatvorenici, ali promatrači trebaju imati u vidu da i osoblje, posjetitelji, pružatelji usluga, odvjetnici, pripadnici zajednice koji rade u zatvorima i

sami članovi timova za praćenje mogu biti u opasnosti. Osim toga, promatrači trebaju voditi računa o sigurnosti djece koja žive s roditeljem u zatvoru, kao i djece uposlenika koja provode vrijeme u mjestima lišavanja slobode.

3.2 Tko su počinitelji?

Dva najraširenija oblika seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode su nasilje osoba nad pritvorenima/zatvorenima i nasilje između pritvorenika/zatvorenika. Počinitelji mogu biti i izvođači, volonteri i pružatelji usluga. U nekim situacijama i posjetitelji mogu biti odgovorni za nasilje u zatvorima. Počinitelji SGBV-a mogu biti muškarci ili žene, odrasle ili maloljetne osobe.¹⁰ Postoje čimbenici koji mogu povećati vjerojatnoću da osoba lišena slobode počini seksualno i rodno uvjetovano nasilje, a promatrači bi ih trebali biti svjesni. Neki od tih čimbenika su, npr.:

Povijest nasilnog ponašanja: Povijest nasilništva jedan je od glavnih čimbenika rizika za seksualno nasilje u pritvoru.

Položaj u zatvorskoj hijerarhiji: Oni na najvišim razinama zatvorske hijerarhije vjerojatnije će počinuti zlostavljanje nego oni na nižim položajima.

Priroda osude ili navodnog kaznenog djela: Osobe koje su optužene ili osuđene za određena kaznena djela, uključujući silovanje i nasilje, mogle bi počinuti i seksualno i rodno uvjetovano nasilje u mjestima lišavanja slobode.

Pripadnost određenoj bandi ili povezanost s bandama: Članovi bande skloniji su vršiti SGBV nad pripadnicima drugih skupina.

Iskustva s izdržavanjem zatvorskih kazni: Pritvorenici/zatvorenici, koji su duže vrijeme u zatvoru i bolje su upoznati sa zatvorskom kulturom, mogu počinuti seksualno i rodno uvjetovano nasilje, posebno nad novopridošlim pritvorenima/zatvorenima.

U kojoj mjeri su im dostupni programi i aktivnosti potpore: Počinitelji seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja koji nemaju pristup programima potpore, poput programa za smanjenje nasilja, skloniji su ponoviti nasilje.

Iako informacije o potencijalnim počiniteljima u različitim zemljama možda nisu usporedive, postojeća istraživanja o karakteristikama počinitelja još uvijek mogu biti korisna za promatrače. Na primjer, istraživanje u Sjedinjenim Američkim Državama pokazalo je da postoje i statički i dinamički čimbenici koji ukazuju na rizik da će

---

10 *Ibid.*

pritvorenik/zatvorenik počiniti seksualno nasilje:¹¹

- mlađi je od 30 godina, ali stariji od žrtve
- fizički je jači od žrtve
- više je naviknut na zatvorsko okruženje nego žrtva.

Uočeno je i da su pritvorenici/zatvorenici koji počine seksualni napad u pritvorskim ustanovama većinom:

- ranije boravili u odgojno-popravnim ustanovama
- živjeli u urbanim područjima prije izdržavanja zatvorske kazne
- počinili nasilno kazneno djelo
- povezani s nekom bandom
- krše druga zatvorska pravila.

---

11 Kim English et al., *Sexual Assault in Jail and Juvenile Facilities: Promising Practices for Prevention and Response* (Seksualni napad u zatvoru i ustanovama za maloljetnike: obećavajuće prakse za prevenciju i odgovor), konačno izvješće, Ministarstvo pravde SAD-a, studeni 2011., str. 6, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236738.pdf>.

4. RAZUMIJEVANJE ZAŠTO SE SGBV ČESTO NEDOVOLJNO PRIJAVLJUJE

Studije u široj zajednici pokazuju da žrtve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja nedovoljno prijavljuju takve slučajeve iz više razloga, a koji se vjerojatno dodatno pojačavaju u zatvorenim okruženjima. Osim toga, postoje specifične prepreke prijavljivanju ove vrsta nasilja u mjestima lišavanja slobode.

Od koristi bi bilo da, prilikom procjene pojave SGBV-a u mjestima lišavanja slobode, mehanizmi za praćenje prvo steknu uvid u to smatraju li žrtve i svjedoci da mogu sigurno prijaviti incidente nasilja. Ako promatrači otkriju da je seksualno i rodno uvjetovano nasilje latentni problem, trebali bi pokušati utvrditi zašto je to tako i dati preporuke za uklanjanje mogućih prepreka prijavljivanju.

Neke od uobičajenih prepreka sažete su u nastavku kako bi pomogle promatračima da shvate zašto bi nedovoljno prijavljivanje moglo predstavljati problem. Ovaj dio sadrži i neke praktične ideje o tome kako promatrači mogu procijeniti koje bi prepreke mogle biti relevantne za institucije koje prate.

Uobičajene prepreke prijavljivanju seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja

- **Psihološke barijere i stigma:** Društvene norme i rodni stereotipi doprinose osjećaju srama i poniženosti kod osoba koje su preživjele seksualno i rodno uvjetovano nasilje. Može biti da je ova osjećanja još teže prevladati u mjestima lišavanja slobode, jer žrtve nemaju isti pristup službama potpore koje su inače dostupne u društvu. Muškarci i dječaci možda posebno nerado prijavljuju ovu vrstu nasilja zbog osjećaja srama i krivnje, ili zbog stigme koja se vezuje za žrtve seksualnog nasilja.
- **Strah od odmazde i osvete:** Strah od počinitelja i odmazde jedan je od najčešćih razloga zbog kojeg žrtve i svjedoci ne prijavljuju incidente seksualnog nasilja. U zatvorenim ustanovama je pojačan strah od odmazde i mogućih prijetnji počinitelja nasilja, zbog čega ga žrtve ne prijavljuju. Pritvorenici/zatvorenici riskiraju biti etiketirani kao „doušnici“, što bi ih moglo učiniti metama odmazde gore od agresije koju su nastojali izbjeći. Maloljetnici koji su pritvoreni s

odraslima mogu imati posebno jak strah od odmazde. Strah od odmazde odvraća i osoblje i svjedoke nasilja od prijavljivanja SGBV-a.

- **Druge moguće posljedice prijavljivanja:** Žrtve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u zatvorenim ustanovama ne smiju prijaviti nasilje jer misle da će za to biti kažnjene. Možda su zabrinute i da će ih prebaciti na drugu lokaciju radi osobne zaštite. To ponekad može dovesti do pogoršanja njihovih životnih uvjeta, a posebno za žene može značiti da će biti odvedene još dalje od svojih domova. Isto tako, osobe lišene slobode možda ne smiju prijaviti zlostavljanje iz straha da će biti podvrgnute invazivnim medicinskim pregledima i/ili ispitivanjima.
- **Odnos između žrtve i napadača:** Odnos između žrtve i napadača nameće prepreke za prijavu zlostavljanja u svim okruženjima i može biti posebno složen u mjestima lišavanja slobode. Kada seksualno i rodno uvjetovano nasilje poprimi oblik prisilnog seksa u zamjenu za neku korist, žrtva to može oklijevati prijaviti stoga jer će time izgubiti navedenu korist ili odgovarati zbog sudionitva u kršenju zatvorskih pravila.
- **Prihvatanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja kao „dijela kazne“ ili nečeg neizbježnog:** Seksualno i rodno uvjetovano nasilje u mjestima lišavanja slobode često se smatra neizbježnim ili čak zaslužnim, odnosno posljedicom izdržavanja zatvorske kazne. Posebno novopridošli zatvorenici mogu očekivati seksualno nasilje kao dio neformalnog procesa „uvođenja“ u zatvor. Takvi stavovi mogu odvratiti žrtve od prijavljivanja nasilja.
- **Nepostojanje neovisnih i učinkovitih mehanizama za pritužbe:** U nekim mjestima lišavanja slobode ne postoje formalne procedure za podnošenje pritužbi. U drugim slučajevima, pritvorenici/zatvorenici možda ne znaju kako se žaliti ili nisu sposobni to učiniti (npr. ako ne govore jezik, nepismeni su ili slabo pismeni, imaju probleme s mentalnim zdravljem ili su u izolaciji). Žene i maloljetnici mogu naići na specifične prepreke u pristupu takvim postupcima.
- **Stav da je prijavljivanje besmisleno i/ili nepovjerenje u mehanizme za podnošenje pritužbi:** Kada nadležna tijela nisu u stanju spriječiti seksualno i rodno uvjetovano uznemiravanje ili ne poduzmu mjere protiv počinitelja, preživjele/i mogu izgubiti nadu i odustati od prijavljivanja jer smatraju da je to besmisleno ili opasno. Ako takvo nasilje počine uposlenici, može se javiti snažan osjećaj da ne postoji mogućnost poduzimanja korektivnih mjera. Nadležna tijela često ne shvaćaju ozbiljno navode o seksualnom nasilju koje su počinile žene.
- **Pritvorenici/zatvorenici nisu upoznati sa svojim pravima:** Osobe koje su lišene slobode možda ne znaju za svoje pravo na zaštitu od nasilja i pravo na pravnu zaštitu ako se takvo nasilje dogodilo.

- **Strah od isključenja i degradacije (uposlenici):** Osoblje nerado prijavljuje incidente SGBV-a nad pritvorenicima/zatvorenicima zbog straha od moguće negativne reakcije kolega i/ili pritvorenika/zatvorenika, kao i straha od degradacije ili gubitka posla i izopćenosti od strane drugih uposlenika zbog prijavljivanja.

Procjena razloga za nedovoljno prijavljivanje – prijedlozi za promatrače

Kako bi istražili razloge nedovoljnog prijavljivanja u određenim ustanovama, promatrači bi mogli uzeti u obzir neka od pitanja navedenih u nastavku. Treba imati na umu da su neki razlozi za nedovoljno prijavljivanje izravno povezani s mehanizmima za podnošenje pritužbi, pa se o njima govori u kasnijem dijelu o pritužbama ([dio 9.7.](#)).

- > Imaju li žrtve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja mogućnost prijaviti nasilje, unutar i izvan ustanove, uključujući npr. prijavljivanje ženskom ili muškom članu osoblja, osobi iste vjerske pripadnosti ili kulturnog miljea, medicinskom stručnjaku ili odvjetniku?
- > Mogu li žrtve i svjedoci nasilja pristupiti programima potpore za seksualno i rodno uvjetovano nasilje, sličnim onima koji su dostupni u zajednici? Je li bilo pokušaja povezivanja s takvim agencijama u zajednici kako bi se provjerilo mogu li one pružati usluge u zatvoru?
- > Osigurava li ustanova materijale za podizanje svijesti o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju i što bi pritvorenik/zatvorenik trebao učiniti ako postane meta takvog zlostavljanja, uključujući informacije o tome kome se obratiti? U kojoj fazi pritvorenici/zatvorenici dobivaju te informacije? Jesu li one istaknute na vidljivom mjestu u ustanovi? Jesu li osigurane na jezicima koje zatvorenici razumiju?
- > Ako netko prijavi zlostavljanje, koje se mjere poduzimaju kako bi se osigurala trenutna zaštita od daljnjeg nasilja? Postoje li dostupni programi zaštite žrtava ili svjedoka i znaju li ljudi kako im pristupiti?
- > Kako zatvorske vlasti osiguravaju da se prijave seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja čuvaju potpuno povjerljivo s ciljem smanjenja rizika da počinitelji nasilja saznaju za njih i poduzmu mjere odmazde?
- > Kakvi su stavovi prema seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u pritvorskoj ustanovi? Postoji li kultura tretiranja ove vrste nasilja kao nečeg neizbježnog ili kao dijela zatvorske kazne?
- > Imaju li zatvorske vlasti učinkovitu kontrolu nad zatvorskome populacijom ili postoji jaka kultura samoupravljanja među zatvorenicima?
- > Kada netko prijavi da je bio izložen seksualnom nasilju, omogućuju li nadležna tijela pristup neovisnom zdravstvenom stručnjaku? Postoji li mogućnost da preživjelima stručnjak pomogne u dokumentiranju seksualnog napada?

- > Imaju li žrtve seksualnog nasilja pristup iskusnim psihijatrima, psiholozima i ginekolozima koji su obučeni za liječenje osoba koje su preživjele takvo nasilje? Znaju li oni koji su pod rizikom od nasilja da bi mogli imati pristup takvim stručnjacima ako prijave seksualno zlostavljanje?
- > Koje uobičajene mjere zaštite poduzimaju nadležna tijela kada zatvorenik prijavi da je bio meta zlostavljanja? Kako nadležna tijela osiguravaju da žrtve ne budu kažnjene zbog prijave nasilja?
- > Postoje li mehanizmi kojima bi se osiguralo da osoblje ne bude kažnjeno zbog prijavljivanja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja?

5. KAKO UKLJUČITI PITANJE SGBV-A U PRAĆENJE

U ovom dijelu je opisano kako mehanizmi za praćenje mogu uključiti seksualno i rodno uvjetovano nasilje u svoj redoviti rad na praćenju, kao i kako obuhvatiti ovo pitanje bez skretanja neželjene pozornosti na žrtve i potencijalne žrtve nasilja ili stvaranja dodatnih rizika za njih i ostale koji žele progovoriti o takvom nasilju.

Teško je učinkovito pratiti sve oblike nasilja u mjestima lišavanja slobode, uključujući i one koji predstavljaju mučenje i druge oblike okrutnog postupanja. Praćenje slučajeva i rizika od SGBV-a, zbog prirode zlostavljanja, može nositi i posebne izazove. S druge strane, s obzirom na različite oblike i težinu ove vrste nasilja, neke je nasilne prakse lakše pratiti nego druge.

Kao temeljno načelo, pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja trebalo bi biti uključeno u mandat i smjernice svih mehanizama praćenja i temeljiti se na međunarodnim načelima ljudskih prava koja se odnose na SGBV.¹² Imajući to na umu, potrebno je izdvojiti financijske i druge resurse. Nadzorna bi tijela trebala imati i interne protokole za obradu navoda o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju.

Intervjuiranje ili ispitivanje osobe o zlostavljanju, a posebno seksualnom zlostavljanju, iznimno je osjetljivo pitanje, a za određene osobe, uključujući djecu, pripadnike LGBTI zajednice i osobe s mentalnim poteškoćama potrebno je uzeti u obzir neke specifične elemente. Kako bi razvili odnos povjerenja, promatrači nekad moraju obaviti niz posjeta, a ako otkriju nasilje, možda će biti potrebni naknadni posjeti sa zdravstvenim djelatnicima i stručnjacima koji rade s onima koji su preživjeli seksualno i rodno uvjetovano nasilje.

Ova i druga razmatranja obrađena su u nekoliko stručnih publikacija.¹³ Osim toga, mnogi nacionalni i regionalni mehanizmi već imaju vlastite smjernice za praćenje i važno je da promatrači međusobno dijele informacije i iskustva.

---

12 ODIHR, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, op. cit., napomena 1.

13 Pogledati, na primjer: Univerzitet Essex, *The Torture Reporting Handbook*, Human Rights Centre (Priručnik za prijavljivanje mučenja, Centar za ljudska prava), Colchester: Univerzitet Essex 2000.; i OHCHR, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (Istanbulski protokol: Priručnik o djelotvornoj istrazi i dokumentiranju mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja), New York i Ženeva: OHCHR 2004.

5.1 Strateško planiranje i utvrđivanje prioriteta

Mjera u kojoj se seksualno nasilje i rodno uvjetovano nasilje može uključiti u praćenje ovisi o posebnim modalitetima i mandatu mehanizama za praćenje, kao i njihovom kapacitetu, razini stručnosti i resursa dodijeljenih za praćenje svake ustanove. Stoga će timovi za praćenje morati strateški planirati uključivanje SGBV-a na temelju analize postojećih informacija, uključujući rezultate prethodnih posjeta i prioritete koje su utvrdili sadašnji i bivši pritvorenici/zatvorenici, članovi obitelji i druge relevantne osobe.

Treba napomenuti da se, čak i ako se posjet u okviru praćenja ne fokusira na seksualno i rodno uvjetovano nasilje niti ga uključuje kao komponentu, može ispostaviti da ono predstavlja problem, pa bi promatrači trebali biti spremni na tu mogućnost. U takvim slučajevima, promatrači mogu donijeti odluku kojom će dati prednost ovom pitanju u narednim posjetima.

Na temelju strateških i logističkih razmatranja i raspoloživih resursa, promatrači mogu uključiti pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u svoje praćenje na različite načine. Stoga, uvodeći rodnu problematiku u sve aktivnosti, tim bi se mogao odlučiti za provedbu programa tematskih posjeta s posebnim fokusom na SGBV ili bi se mogao fokusirati na ovu vrstu nasilja u određenim ustanovama tijekom svog tekućeg rada. Koju god strategiju odabrali, ona se mora provesti nakon pažljivog razmatranja svih mogućih sigurnosnih pitanja.

Kada određuju lokacije koje će posjetiti ili na drugi način istraživati u vezi sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem, promatrači bi mogli mapirati različite ustanove. To može uključiti sljedeća razmatranja:

- ustanove u kojima je dostupno malo informacija o razinama seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja
- ustanove s visokim brojem prijava seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja
- mjesta lišavanja slobode u kojima je zatvoren značajan broj osoba za koje se smatra da su pod rizikom od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja
- ustanove koje su drugi promatrači, bivši pritvorenici/zatvorenici, osoblje, posjetitelji ili drugi dionici identificirali kao okruženja s visokim rizikom od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja
- lokacije na kojima su pritvoreni/zatvoreni i muškarci i žene, te lokacije gdje pritvorenice/zatvorenice nadzire muško osoblje
- posebno prenapučene ustanove
- ustanove s visokom razinom osiguranja
- ustanove na udaljenim lokacijama

- ustanove koje nisu nadzirane u posljednje vrijeme
- ustanove u kojima se nedavno promijenila uprava.

Ponekad bi moglo biti korisno fokusirati se na mjesta lišavanja slobode gdje se seksualno i rodno uvjetovano uznemiravanje prijavljuje rijetko ili nikako, kako bi se utvrdili i širili primjeri dobre prakse, ili zato što se iz određenih razloga smatra da je nasilje prisutno, ali se ne prijavljuje. Promatrači bi mogli odlučiti i posebno pratiti ustanove koje već imaju učinkovitu politiku nulte tolerancije prema SGBV-u, kako bi razumjeli kako se ona provodi u praksi i izradili praktične preporuke za druge ustanove.

Kada promatrači odluče uključiti ili dati prednost pitanju SGBV-a tijekom posjeta u okviru praćenja, trebaju pripremiti sastav tima vodeći računa o raznovrsnosti i relevantnom znanju koje njegovi članovi posjeduju.

5.2 Utvrđivanje jasnih ciljeva u odnosu na SGBV

Kada planiraju uključiti problematiku seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u redovito praćenje ili praćenje koje se fokusira na tu vrstu nasilja, timovi trebaju postaviti jasne, ostvarive ciljeve, s mjerljivim rezultatima. Općenito, timovi za praćenje trebaju nastojati:

- > razumjeti kontekst u kojem se nasilje događa u pritvorskim ustanovama, uključujući relevantne zakone, propise i procedure
- > istražiti vrste i opseg seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u svakoj ustanovi
- > identificirati skupine ili osobe koje su najviše izložene riziku od SGBV-a, te istražiti zbog čega je to tako
- > razumjeti zašto pojedinci čine seksualno i rodno uvjetovano nasilje u mjestima lišavanja slobode
- > utvrditi prijavljuje li se ovo nasilje nedovoljno i, ukoliko je to tako, razloge zbog kojih pritvorenici/zatvorenici i osoblje ne prijavljuju takve slučajeve
- > dobro razumjeti stavove uprave, osoblja i pritvorenika/zatvorenika o pitanju SGBV-a
- > procijeniti djelotvornost postojećih mehanizama za sprječavanje i reagiranje na navode o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u određenim ustanovama i pravosudnom sustavu u cjelini
- > razmotriti unutarnje praćenje i službene mehanizme za podnošenje pritužbi.

Kada se postavе opći ciljevi u vezi sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem, timovi za praćenje mogu lakše odrediti koje činjenice treba utvrditi kada planiraju posjet određenim mjestima lišavanja slobode. Neke od njih mogu biti:

- > sastav zatvorske populacije, uključujući rodni sastav i poznate skupine koje bi mogle biti u posebno ranjivom položaju
- > veličina i lokacija pritvorske ustanove
- > sastav osoblja, uključujući rodnu ravnotežu
- > razina osiguranja u ustanovi
- > prethodne pritužbe, istrage i kaznena gonjenja u vezi sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem
- > evidencija prethodnih posjeta u svrhu praćenja SGBV-a i informacija iz drugih izvora, uključujući medije, organizacije civilnog društva, bivše pritvorenike/zatvorenike, članove obitelji i druge posjetitelje.

5.3 Alati za praćenje

U okviru pripreme, tijela za praćenje trebaju preispitati svoje istraživačke alate, uključujući liste pitanja, kontrolne liste i ankete, kako bi uključila odgovarajuća pitanja u vezi sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem. Nadzorna tijela možda žele izraditi materijale koji se posebno odnose na SGBV i/ili revidirati alate koje koriste tijekom općih posjeta kako bi uključila ovo pitanje.

Prilikom izrade ovih materijala, promatrači bi trebali imati na umu etičke, sigurnosne i aspekte povjerljivosti, kao i potrebu za izbjegavanjem sekundarne viktimizacije.¹⁴ Ako je moguće, promatrači bi mogli konzultirati osobe koje imaju iskustva u obavljanju razgovora sa žrtvama seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u zajednici ili drugim tijelima za praćenje koja su već izradila uspješnu metodologiju za praćenje ove vrste nasilja ili mjesta lišavanja slobode. Promatračima su dostupne i stručne publikacije koje nude više informacija.¹⁵

---

14 Sekundarna viktimizacija poznata je i kao viktimizacija nakon počinjenog djela. Odnosi se na okrivljivanje žrtve kaznenog djela umjesto počinitelja. Stavovi i ponašanja kojima se okrivljuje žrtva mogu izazvati dodatnu traumu kod žrtava seksualnog nasilja..

15 Pogledati, na primjer: SZO, *Practical Guide for Researching Violence against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists* (Praktični vodič za istraživanje nasilja nad ženama: praktični vodič za istraživače i aktiviste), Ženeva: SZO 2005., <https://www.who.int/publications/i/item/9241546476>; APT, *Monitoring Places of Detention: A Practical Guide* (Praćenje pritvorskih ustanova: praktični vodič), Ženeva: APT 2004., <https://www.apr.ch/en/resources/publications/monitoring-places-detention-practical-guide-2004>; APT, *Monitoring Police Custody: A Practical Guide* (Praćenje policijskog pritvora: praktični vodič), Ženeva: APT 2013., https://www.apr.ch/sites/default/files/publications/monitoring-police-custody-en_0.pdf; i APT, *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide*, op. cit., napomena 1.

5.4 Povezani rizici i izazovi

Pri određivanju ustanova koje treba posjetiti i pritvorenika/zatvorenika koje u tim ustanovama treba ispitati i intervjuirati, bilo bi dobro da se promatrači usredotoče na osobe za koje se smatra da su u najvećem riziku od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

Međutim, promatrači moraju znati da postoje značajni izazovi i rizici u praćenju položaja određenih skupina ili pojedinaca i svoju metodologiju trebaju odrediti imajući to na umu. Na primjer, ako ne postoji način da sudjelovanje ciljne skupine ostane povjerljivo, intervjui „jedan na jedan“ mogu privući nepotrebnu pozornost na ciljnu skupinu i izložiti je dodatnom riziku.

Isto tako, ako osoblje ili druge osobe dobiju bilo kakvu naznaku da će se predstojeći posjet u okviru praćenja usredotočiti na SGBV unutar ustanove, žrtve takvog nasilja mogle bi ponovno postati meta kako bi ih se spriječilo da ga prijave. Osoblje i pritvorenici/zatvorenici, uključujući i počinitelje nasilja, mogu također biti upozoreni na pitanja o SGBV-u ako i sami sudjeluju u intervjuima/istraživanjima, a zatim poduzeti mjere kako bi spriječili druge da progovore o nasilju.

Također, ako je upravi pritvorske ustanove poznato da je određena osoba bila izložena seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju ili drugoj vrsti zlostavljanja, oni mogu pronaći način te osigurati da ta osoba ili svjedoci nasilja ne razgovaraju s promatračima niti da sudjeluju u njihovim posjetima. Stoga bi promatrači trebali uložiti sve moguće napore da razgovaraju s pritvorenicima/zatvorenicima koje odaberu, bez uključivanja uprave pritvorske ustanove.

Ako povjerljivost nije zajamčena, na primjer, ako zatvorsko osoblje prati intervju, onda se promatrači trebaju suzdržati od izravnog postavljanja pitanja o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju jer bi to pojedince moglo izložiti riziku.

Ako promatrački tim smatra da je osoba s kojom su razgovarali ili koja je sudjelovala u praćenju pod bilo kakvim rizikom, trebaju što prije organizirati ponovni posjet kako bi procijenili položaj te osobe.

Sigurnost timova za praćenje jedna je od ključnih stvari koje treba uzeti u obzir tijekom posjeta ustanovama. Ako postoji bilo kakav rizik da promatrači ili prevoditelji i sami budu izloženi seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju ili drugoj vrsti zlostavljanja tijekom intervjua „jedan na jedan“, bit će potrebno da dva promatrača budu na raspolaganju za određeni intervju. Timovi trebaju razmotriti i koliko je sigurno ili prikladno da promatračice samostalno vode intervjue s pritvorenicima/zatvorenicima ili muškim članovima osoblja.

5.5 Osiguravanje potpune povjerljivosti

Prioritet je da tijela za praćenje budu u mogućnosti osigurati punu povjerljivost i zaštitu svojih istraživanja i podataka kako bi zaštitila osobe o kojima je riječ. Ona bi trebala koristiti isključivo sigurne sustave za pohranjivanje informacija o slučajevima i pobrinuti se da se svi intervjui i ankete mogu obaviti uz potpunu povjerljivost.

Promatrači ne bi trebali koristiti imena pritvorenika u razgovorima s nadležnim tijelima ili medijima i trebaju poštivati njihovu anonimnost i u drugim diskusijama. Osobni podaci ne trebaju se objavljivati niti dijeliti bez izričite suglasnosti osobe o kojoj je riječ.

6. METODOLOGIJA PRAĆENJA

Timovi trebaju osmisliti i prilagoditi svoje metode praćenja kako bi osigurali pravilnu integraciju seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u svoj rad i ublažili specifične rizike i izazove povezane s praćenjem ove vrste nasilja.

Za timove za praćenje može biti korisno i da komuniciraju i koordiniraju s drugim mehanizmima za praćenje u svojoj ili drugim državama, razgovaraju o tome kako pristupaju pitanju SGBV-a, razmjenjuju ideje i informacije i izbjegnu dupliciranje posla kada je to prikladno. Također je potrebno da sami promatrači budu senzibilizirani za problematiku seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja te da razumiju kako pristojno i s poštovanjem komunicirati s osobama koje su im izložene.

6.1 Pregled zakona, politika i procedura

Prva strategija tijela za praćenje treba biti pregled svih relevantnih zakona, politika i procedura kako bi bilo moguće ocijeniti je li pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava o prevenciji i odgovoru na rodno uvjetovano nasilje, adekvatno zastupljeno. Ovo je važan korak kako bi se utvrdilo nedostaju li takve odredbe, primjenjuju li se važeći zakoni i politike dosljedno i je li osoblje upoznato s njima. Tijela za praćenje mogu predložiti i revidiranje, izmjene ili donošenje novog zakonodavstva kada je potrebno.

To može obuhvatiti razmatranje sljedećih upita:

- > Postoje li jasni zakoni i politike kojima se zabranjuje seksualno i rodno uvjetovano nasilje u mjestima lišavanja slobode?
- > Postoje li rodno odgovorne politike upravljanja i bavi li se kodeks ponašanja osoblja SGBV-om?
- > Postoje li odredbe kojima se nalaže da se navodi o SGBV-u propisno istraže i odgovorni kazneno gone? Procesuiraju li se djela nasilja na isti način kao da su počinjena u široj zajednici?
- > Pružaju li domaći kazneni zakoni, politike i procedure odgovarajuću zaštitu od SGBV-a, kao i obeštećenje žrtvama?
- > Je li djelotvornost postojećih inicijativa za prevenciju i rješavanje pitanja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja neovisno ocjenjivana?
- > Je li SGBV uključen u zadaće i djelokrug mehanizama unutarnjeg nadzora?

6.2 Pregled ostalih relevantnih informacija i dokumentacije

Promatrači se, prije posjeta određenoj ustanovi, trebaju upoznati sa svim postojećim informacijama o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju, uključujući anegdote.

Također je važno da promatrači procijene u kojoj su mjeri nadležna tijela izdvojila resurse za provedbu istraživanja i analizu informacija o pojavi SGBV-a u mjestima lišavanja slobode, uključujući i prikupljanje podataka. To bi trebalo uključiti analizu resursa i druge potpore koju je vlada stavila na raspolaganje u istraživanju i rješavanju ovog pitanja, te ispitati omogućava li država drugim organizacijama provođenje neovisnih studija.

Takvo je istraživanje ključno za izradu politike temeljene na informacijama i dokazima. Informacije iz istraživanja u određenim državama trebaju se koristiti za izradu programa obuke, podizanje svijesti o problemu i utvrđivanje odgovarajućih odgovora u politici i praksi.

Imajući na umu da će mehanizmi za praćenje imati različite razine pristupa informacijama, između ostaloga, to može uključivati:

- > Sve postojeće ankete o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju među relevantnim dionicima iz opće populacije ili preglede i analize administrativnih podataka iz cijele zemlje, kao što su zatvorski dosjei, policijski podaci, sudska izvješća i podnesene žalbe.
- > Sve druge službene podatke o učestalosti seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i informacije o poduzetim mjerama.
- > Nalaze prethodnih posjeta radi praćenja i utvrđivanja činjenica iz vlastitog ili drugih mehanizama praćenja, a prethodno zaprimljene navode potrebno je pravilno i povjerljivo evidentirati kako bi se omogućio jednostavan pristup informacijama.
- > Pregled informacija dostavljenih u okviru procesa periodičnih izvješća o državama, npr. izvještavanja o provedbi Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Konvencije UN-a protiv mučenja (UNCAT), Konvencije UN-a o pravima djeteta (CRC) ili u okviru Univerzalnog periodičnog pregleda Vijeća UN-a za ljudska prava (UPR).
- > Svu relevantnu sudsku praksu u vezi sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem u mjestima lišavanja slobode, što može uključivati sudsku praksu domaćih i međunarodnih sudova, a može se proširiti i na pritužbe dostavljene tijelima za praćenje provedbe ugovora ili specijalnim izvjestiteljima.
- > Akademska, nevladina ili medijska izvješća o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u pritvorskim objektima u zemlji ili u određenim ustanovama. Pregled medija bi, također, mogao otkriti korisne informacije o stajalištima medija i

javnosti o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u mjestima lišavanja slobode ili stajalištu nadležnih tijela o toj temi.

- > Prethodne pritužbe pritvorenika/zatvorenika, osoblja, pružatelja usluga, članova obitelji ili drugih posjetitelja na seksualno i rodno uvjetovano nasilje, uključujući slučajeve koji su doveli do sudskog postupka.
- > Procjenu sastava pritvorenika/zatvorenika, razine prenapučenosti, broja osoblja i zapovjednog lanca.
- > Procjenu postupaka zapošljavanja, priručnika za obuku osoblja i kodeksa ponašanja kako bi se ispitaio način provjere osoblja, raznolikost i jednake mogućnosti.
- > Ispitivanje u kojoj mjeri nadležna tijela razmatraju i koriste alternative pritvoru za osobe za koje smatraju da su pod rizikom od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, uključujući prethodno zlostavljane osobe.

6.3 Posjet ustanovi

Posjet pritvorskoj ustanovi vjerojatno će biti glavni izvor informacija za promatrački tim i uključivat će intervjue s pritvorenicima/zatvorenicima, upravom, osobljem i drugim dionicima. Mnogi mehanizmi praćenja imat će i mandat kako bi pregledali sve prostore ustanove i dosjee i registre pritvorenika/zatvorenika, a neki će imati i mogućnost gledanja snimaka kamera za videonadzor i slušanja audiozapisa.

Ovisno o svom mandatu, promatrači u nekim zemljama mogu planirati nenajavljene posjete. Kada o tome odlučuju, trebali bi odvagati mogućnosti i izazove povezane s praćenjem seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Na primjer, kada su posjeti nenajavljeni, nadležna tijela imaju manju mogućnost zaprijetiti onima koji su preživjeli seksualno i rodno uvjetovano nasilje. S druge strane, nenajavljeni posjeti mogu otežati omogućavanje pristupa promatračima koji su specijalizirani za SGBV. Promatrači bi trebali razmisliti i o tome da pitaju sadašnje i bivše pritvorenike/zatvorenike i posjetitelje postoje li dijelovi ustanove u kojima su rizici od SGBV-a visoki, te se potruditi posjetiti upravo takve lokacije.

Tijekom vizualnih pregleda, važno je da promatrači obiđu sve dijelove ustanove kako bi utvrdili postoje li mjesta na kojima bi rizik od SGBV-a mogao biti posebno visok, imajući pri tome u vidu da se ta vrsta nasilja može dogoditi bilo gdje i bilo kad. Osmo poglavlje ovog dokumenta sadrži prijedloge takvih lokacija. Opći obilazak prostorija promatračima može dati dobar uvid u kulturu ustanove i omogućiti im bolje razumijevanje detaljnih iskaza o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju koje naknadno dobiju.

6.4 Intervjui s pritvorenima/zatvorenima

Prilikom prikupljanja informacija o seksualnom i rodno uvjetovanom uznemiravanju od pritvorenika/zatvorenika, promatrači trebaju razmisliti o tome koga žele uključiti, metodologiji uzorkovanja i najboljim metodama za dobivanje informacija. Najvažnije im je izabrati metode koje bi bile najsigurnije i najprikladnije s obzirom na osjetljivu prirodu predmeta i kontekst u kojem djeluju, uključujući dominantnu kulturu ili subkulturu u ustanovi.

Iznad svega, tijela za praćenje trebaju osigurati primjenu načela „ne čini štetu“ tijekom intervjuiranja pritvorenika/zatvorenika.

Kako bi se pružila zaštita od mogućnosti daljnjeg zlostavljanja i dobio najbolji mogući pregled prirode i opsega nasilja, možda je korisno tražiti nasumičan uzorak sudionika koji odražava sastav ukupne zatvorske populacije. Na taj način, promatrači mogu uključiti osobe koje su pod najvećim rizikom od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, uključujući maloljetnike, strane državljane i LGBTI osobe, ili potencijalne počinitelje nasilja, bez skretanja neželjene pozornosti na njihov položaj.

Stoga, ukoliko je izvedivo, skupine sudionika bi trebale:

- biti rodno uravnotežene
- uključiti reprezentativan uzorak i pritvorenika i osuđenih zatvorenika
- uključiti rizične skupine među veće skupine zatvorenika kako bi se smanjio rizik od njihove identifikacije i progona
- uključiti pritvorenike/zatvorenike koji su prijavljivali seksualno nasilje
- predstavljati različite starosne skupine u okviru zatvorske populacije
- uključiti pritvorenike/zatvorenike iz različitih krila/blokova/ćelija/spavaonica
- uključiti pritvorenike/zatvorenike koji su pod nekom vrstom kazne
- uključiti one koji imaju probleme s fizičkim/mentalnim zdravljem
- predstavljati različite razine sigurnosnog rizika u pritvorskoj ustanovi i različite dužine kazne osuđenih zatvorenika
- uključiti neke pritvorenike/zatvorenike koji su nedavno stigli u ustanovu.

Prilikom određivanja načina prikupljanja informacija, promatrači trebaju razmotriti najprikladniju metodu praćenja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja jer je to vrlo osjetljivo pitanje. Najvažnije je da steknu povjerenje pritvorenika/zatvorenika.

Zatvorene grupne diskusije s pritvorenima/zatvorenima mogu predstavljati korisne forume za razgovor o nekim oblicima SGBV-a, uključujući maltretiranje i ponižavanje od strane osoblja, kao i za stvaranje slike o dominantnoj kulturi u ustanovi. Međutim, one možda nisu prikladne za razgovor o nasilju među zatvorenima i mogu predstavljati značajan rizik po sudionike.

Isto tako, malo je vjerojatno da će se u neobveznim razgovorima s pritvorenima/zatvorenima otkriti značajne informacije o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju, ali bi oni mogli dati važne naznake o stajalištima osoblja i pritvorenika/zatvorenika o ovom pitanju i pomoći u identificiranju gorućih problema u ustanovi, kao i najranjivijih skupina i pojedinaca.

Prilikom praćenja seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode, privatni i povjerljivi intervjui „jedan na jedan“ općenito pružaju mnogo sigurnije okruženje i sugovornicima ostavljaju više vremena za razgovor o različitim aspektima svog života u pritvoru. Ovo je važno stoga što pitanje SGBV-a nekima od njih možda ne predstavlja gorući problem ili ga se neće odmah sjetiti. Drugima će možda trebati vremena da razmisle osjećaju li se sigurno i ugodno otkrivajući informacije o nasilju, dok neki mogu biti zbunjeni, emotivni, ili neće biti u stanju prisjetiti se vremena i pojedinosti određenih incidenata.

Međutim, kod intervjua „jedan na jedan“, mora se voditi računa o tome da se ne skreće nepotrebna pozornost na osobu i da se smanji rizik od odmazde. Stoga treba pažljivo razmotriti lokaciju i razinu privatnosti prostorije za intervju, kao i način na koji je osoba dovedena u tu prostoriju.

Istraživanja, uključujući istraživanja klime, također mogu pružiti koristan medij žrtvama seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja za povjerljivo i anonimno prijavljivanje nasilja, iako je u tom slučaju razina detalja ograničena, a sudionicima možda nije ugodno podnositi prijavu na taj način. Alati za istraživanje mogu biti iznimno korisni u pribavljanju kvantitativnih podataka o razinama SGBV-a u određenoj ustanovi te mogu pomoći promatračima u detaljnijem osmišljavanju popratnih aktivnosti.

Promatrači, na temelju različitih čimbenika, moraju odlučiti o najprikladnijem i najsigurnijem načinu prikupljanja informacija, uključujući razmatranja specifična za državu i ustanovu, odnos sa zatvorskim rukovodstvom/osobljem i vlastitu razinu iskustva.

Tehnike vođenja intervjua

Na početku svakog intervjua, promatrači bi se trebali predstaviti i objasniti njegovu svrhu. Trebaju jasno dati do znanja da je razgovor povjerljiv te što mogu ili ne mogu učiniti u vezi s informacijama koje dobiju.

Promatrači, također, trebaju objasniti da osoba, ukoliko joj određeno pitanje izaziva nelagodu ili je uznemirava, ne mora odgovoriti na njega, kao i to da sugovornici u bilo kojem trenutku mogu zatražiti prekid intervjua. Sugovornicima je važno omogućiti da naprave i pauzu tijekom intervjua.

Promatrači, također, mogu predložiti da pritvorenici/zatvorenici razgovaraju s psihologom ili savjetnikom ako im je intervju mučan ili uznemirujući. To je moguće samo u državama, odnosno ustanovama u kojima su takve usluge dostupne na siguran način.

Promatrači se trebaju pobrinuti da osobe koje intervjuiraju u potpunosti razumiju prednosti, kao i moguće rizike bilo koje radnje poduzete u njihovo ime. Također, trebaju paziti da koriste odgovarajući jezik s pritvorenicima/zatvorenicima, između ostalog i kada razgovaraju o pitanju SGBV-a.

Općenito, korisnije je postaviti niz otvorenih pitanja umjesto stroge liste pitanja o pritvoru ili samom SGBV-u. To će sugovornicima omogućiti da pokrenu pitanje SGBV-a kada budu spremni za to i da se slobodnije izražavaju. Važno je omogućiti ljudima da govore o pitanjima koja su im važna, kao i da to učine kada im odgovara. Međutim, korisno je imati na raspolaganju kontrolnu listu ili upitnik kako bi se osiguralo da su sve važne teme obuhvaćene tijekom intervjua.

Ljudi će se općenito osjećati ugodnije ako intervju započne općim pitanjima o njihovoj situaciji. Na primjer, oni koji vode intervju mogu sugovornika pitati koliko dugo je u pritvoru ili odakle je.

Kada se prelazi na konkretnije oblasti, ukoliko je to moguće, treba izbjegavati sugestivna, osuđujuća i zatvorena pitanja o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju. Poželjna su otvorena pitanja. U nastavku je naveden primjer kako se isto pitanje može postaviti na različite načine:

- *Sugestivno*: Policijski službenici su vas zlostavljali, nije li tako?
- *Osuđujuće*: Što ste uradili pa su se ponašali agresivno prema vama?
- *Zatvoreno (s ponuđenim odgovorom)*: Jesu li vas policijski službenici zlostavljali?
- *Otvoreno*: Recite mi o svojim iskustvima s policajcima. Kako su se ponašali?

Ovisno o odgovoru, kada je to potrebno i prikladno, promatrači mogu pratiti signale i tražiti više konkretnih detalja.

Kada se obavlja razgovor s pritvorenima/zatvorenima o potencijalno osjetljivim temama kao što je SGBV, uključujući pretrage tijela i medicinske preglede, promatrači bi prvo trebali provjeriti je li osobi ugodno razgovarati o tim pitanjima. Neka pitanja su možda neprimjerena za određene sugovornike, a promatrači bi trebali biti obučeni da o tome odluče tijekom intervjua, na temelju svog znanja o osobi i iskustva s njom. Promatrači trebaju imati u vidu činjenicu da za neke pritvorenike/zatvorenike pitanja o seksualnom nasilju mogu vratiti ranija traumatična iskustva koja su im se dogodila prije dolaska u pritvor/zatvor.

U slučaju pritvorenika/zatvorenika koji pripadaju LGBTI zajednici, promatrači trebaju posebno paziti da ne postavljaju izravna pitanja o seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetu te pažljivo birati riječi.

Što treba, a što ne treba raditi tijekom intervjua

- ✓ Pobrinite se da intervju bude potpuno povjerljiv.
- ✓ Predstavite se i jasno objasnite razlog intervjua.
- ✓ Polako izgradite povjerenje i dajte ljudima vremena da se slobodno izraze.
- ✓ Ukoliko je prikladno, koristite kontrolnu listu kako biste bili sigurni da ste obuhvatili sve bitne teme.
- ✓ Pojasnite sve nejasne, dvosmislene ili proturječne informacije.
- ✓ Organizirajte naknadni posjet ako smatrate da je osoba u opasnosti zbog intervjua.
- ✗ Ne govorite i ne činite ništa što bi moglo osobu dovesti u opasnost.
- ✗ Nemojte skretati nepotrebnu pozornost na osobu koju intervjuiate.
- ✗ Izbjegavajte sugestivna, osuđujuća ili zatvorena pitanja.
- ✗ Ne razgovarajte o sadržaju intervjua javno ili s članovima pritvorskog/zatvorskog osoblja.
- ✗ Ne obećavajte nikakve mjere koje ne možete provesti..

Intervju s osobama koje su prijavile seksualno nasilje¹⁶

Ako osoba prijavi seksualno nasilje, promatrači trebaju postupati oprezno i osjećajno. Moraju pronaći ravnotežu između pribavljanja informacija o tome što se dogodilo i izbjegavanja ponovne traumatizacije. Kad god je moguće, intervjue s djecom o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju treba voditi osoba koja posjeduje posebno stručno znanje o obavljanju razgovora s djecom žrtvama nasilja. Promatrači trebaju pitati želi li osoba vidjeti zdravstvenog djelatnika ili razgovarati s psihologom ili savjetnikom ako su takve usluge dostupne. Kako bi se kasnije mogle poduzeti bilo kakve mjere, veoma je važno da medicinsko osoblje što prije bude u mogućnosti

16 Za detaljnije informacije o vođenju intervjua sa žrtvama seksualnog nasilja koje može dovesti do mučenja i druge vrste okrutnog postupanja i prikupljanju medicinskih dokaza, uključujući etičke smjernice i standarde dokumentacije, pogledajte: Univerzitet Essex, *The Torture Reporting Handbook*, op. cit. napomena 13.; i OHCHR, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, op. cit. napomena 13.

dokumentirati navode. Kada reagiraju na konkretne prijave nasilja, promatrači prvo trebaju pitati je li u redu da postave još pitanja. Trebali bi izbjegavati ispitivanje o konkretnim detaljima nasilja, osim ako osoba dobrovoljno ponudi informacije. Promatrači trebaju pitati mogu li i kako koristiti te informacije.

Ako je osobi neprijatno govoriti o samom nasilju, promatrači se mogu usredotočiti na temeljne činjenice i eventualne daljnje radnje, npr. pitati: Je li osoba podnijela pritužbu? Kako su nadležni reagirali? Je li bila u mogućnosti obratiti se liječniku nakon nasilja? Je li mogla s nekim razgovarati o tome? Trebali bi, također, jasno staviti do znanja da ih sugovornik u svakom trenutku može upozoriti ako više ne želi odgovarati na pitanja.

Kako bi osigurali učinkovitu istragu na temelju prijave nasilja, promatrači bi također trebali utvrditi:

- točan datum i mjesto prijavljenog nasilja
- osobu odgovornu za nasilje
- okolnosti nasilja
- eventualne svjedoke.

Ako u promatračkom timu ima medicinskih stručnjaka, oni mogu dokumentirati i sve fizičke ili psihičke dokaze o nasilju.

Više informacija o konkretnim pitanjima koja treba postaviti o popratnim radnjama, uključujući mehanizme pritužbi i zdravstvenu skrb, uključeno je u nastavku, [u devetom dijelu](#) u kojem se govori o aktivnostima praćenja kako bi se spriječilo seksualno i rodno uvjetovano nasilje i odgovorilo na njega.

6.5 Informacije od bivših pritvorenika/zatvorenika, članova obitelji i drugih dionika

Promatrači bi trebali razmisliti o intervjuiranju bivših pritvorenika/zatvorenika u okviru svog istraživanja. To će biti od posebne koristi kada se budu istraživala mjesta lišavanja slobode u kojima se pritvorenici/zatvorenici previše plaše govoriti ili gdje potpuno povjerljivi razgovori nisu mogući. Ovi intervjui mogu biti korisni i ukoliko je potrebno da promatrači potvrde obrasce nasilja ili prikupe više detalja o određenim incidentima. Bivši pritvorenici/zatvorenici koji su počinili nasilje također bi mogli biti spremniji govoriti o svojim postupcima nakon puštanja na slobodu.

Intervjuiranje bivših pritvorenika/zatvorenika promatračima omogućuje lakše poduzimanje popratnih mjera koje se odnose na upućivanja slučaja, a, ako je potrebno, omogućuje i medicinsku skrb i psihološku potporu ukoliko žrtve SGBV-a već nemaju pristup tim uslugama. Oslobođeni pritvorenici/zatvorenici češće govore o nasilju i možda su spremniji dati suglasnost za popratne mjere.

Isto tako, promatrači bi mogli razmisliti o intervjuiranju članova obitelji i drugih posjetitelja, odvjetnika i pružatelja usluga. To može biti korisno za dobivanje informacija ako pritvorenici/zatvorenici sami nisu u stanju govoriti o nasilju. Takvi razgovori mogu otkriti i slučajeve nasilja nad samim posjetiteljima, odvjetnicima i pružateljima usluga. Osim toga, na temelju sveg znanja o određenim ustanovama, bivši pritvorenici/zatvorenici i drugi dionici mogu dati korisne prijedloge o prioritarnim oblastima za praćenje ili najučinkovitijem pristupu problemu SGBV-a na određenoj lokaciji.

Iako treće strane imaju pravo podnositi pritužbe o nasilju u ime pritvorenika, promatrači ipak moraju pažljivo razmotriti je li pritvorenik/zatvorenik pristao na bilo koju daljnju mjeru, kao i utjecaj na njihovu osobnu sigurnost.

Prilikom određivanja koga će uključiti u praćenje, promatrači trebaju osigurati dobru rodnu ravnotežu i uložiti napore na uključivanju što šireg kruga sudionika.

U svakom slučaju, metodama prikupljanja informacija od pritvorenika/zatvorenika i drugih žrtava nasilja treba pristupiti pažljivo i osjećajno. Promatrači bi trebali zadobiti povjerenje sudionika i pružiti im jamstva da će njihov identitet i informacije koje daju ostati potpuno povjerljivi, osim ako je ispitanik dao informirani pristanak da promatrači poduzmu daljnje radnje.

6.6 Informacije od nadležnih tijela

Tijekom sastanaka s rukovoditeljima, kreatorima politike i drugim javnim službenicima, kao što je osoblje ministarstava ili vladinih agencija, promatrači bi trebali iskoristiti priliku i pokrenuti pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. To bi moglo biti korisno za procjenu njihovih stajališta o takvom nasilju, njihovog razumijevanja problema i znanja o tome kako je seksualno i rodno uvjetovano nasilje regulirano zakonom, politikama i procedurama.

Promatrači bi se također, gdje god je to moguće, trebali sastati s osobljem koje je izravno uključeno u nadzor pritvorenika/zatvorenika kako bi procijenili njihovu svijest o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju, poznavanje relevantnih propisa i njihova stajališta o opsegu problema.

Intervjui s osobljem, kao i kod svakog drugog monitoringa, trebaju imati rodnu ravnotežu i uključiti reprezentativan uzorak uposlenika. Budući da bi mogli biti spremniji otkriti informacije kada više nisu u aktivnoj službi, promatrači bi mogli razmisliti i o intervjuiranju bivših uposlenika.

7. SASTAV TIMOVA ZA PRAĆENJE

Sastav timova za praćenje stanja u zatvorskim/pritvorskim ustanovama treba biti ključan prilikom određivanja kako najbolje uključiti pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u posjete u okviru praćenja. Mehanizmi praćenja bi to, također, trebali uzeti u obzir prilikom procjene potencijalnih rizika od SGBV-a za promatrače ili pritvorenike/zatvorenike tijekom privatnih intervjua „jedan na jedan“.

Osiguravanje dobro izbalansiranog, reprezentativnog i profesionalnog tima za praćenje važno je ne samo za uspostavu povjerenja, nego i za izgradnju povjerenja u mehanizam za praćenje među pritvorenicima/zatvorenicima, osobljem i građanima. Prema tome, ako su promatrači cijenjeni, vjerojatnije je da će njihove preporuke biti pravilno razmotrene i provedene.

7.1 Identitet promatrača

Onima koji su doživjeli seksualno nasilje možda neće biti ugodno govoriti o njemu. Stoga, ako promatrači žele obaviti individualne razgovore, pritvorenicima/zatvorenicima, bilo muškarcima ili ženama, treba omogućiti da biraju s kim će razgovarati. Poželjno je da se to uradi prije intervjua. Osim toga, ako tijekom intervjua postane jasno da pritvoreniku/zatvoreniku nije ugodno razgovarati o određenim pitanjima s promatračem, treba mu, ako je moguće, omogućiti nastavak intervjua s drugom osobom kasnije, nekog drugog dana.

Treba napomenuti da pritvorenicama i pritvorenicima ne mora biti nužno ugodnije razgovarati o SGBV-u s pripadnicima svoga spola. To može ovisiti o identitetu osobe koja ih je zlostavljala i konkretnom problemu, kao i njihovim osobnim sklonostima i kulturnom ili vjerskom podrijetlu. Timovi za praćenje bi stoga trebali imati odgovarajuću rodnu ravnotežu za sve posjete za praćenje stanja u pritvoru kako bi mogli na najbolji način razumjeti sva pitanja koja izazivaju bojazan.

Osim toga, osobe određene etničke ili vjerske pripadnosti mogu se osjećati ugodno samo ako razgovaraju o SGBV-u s osobama sličnog podrijetla, LGBTI osobe će možda radije razgovarati s nekim iz LGBTI zajednice, a neke druge, poput osoba s invaliditetom, možda će htjeti razgovarati samo s nekim tko razumije njihove posebne probleme. Intervjue s djecom trebaju voditi osobe s odgovarajućim stručnim znanjem i obukom.

Iako obično nije moguće uključiti potpuno reprezentativnu skupinu u svaki posjet u okviru praćenja, promatrači bi trebali procijeniti zatvorsku populaciju u određenoj ustanovi tijekom faze priprema. Ako se utvrdi da postoji značajan udio pripadnika određenih skupina u ustanovi, potrebno je uložiti napore da se te skupine odraze u sastavu tima za praćenje. Promatrači trebaju razmotriti i koji se jezici govore u svakoj ustanovi kako bi mogli rasporediti članove tima koji govore tim jezicima ili po potrebi pronaći prevoditelje.

7.2 Profesionalne i međuljudske vještine

Uobičajena je praksa da skupine za praćenje pritvora u idealnom slučaju trebaju uključivati barem jednog pravnika i jednog medicinara. U idealnom slučaju, tim bi imao i druge relevantne stručnjake na raspolaganju, uključujući psihologe, inženjere, stručnjake za djecu, stručnjake iz oblasti socijalne skrbi i obrazovanja, kao i one s relevantnim jezičnim vještinama.

U kontekstu praćenja i prevencije SGBV-a, bilo bi posebno korisno uključiti zdravstvene djelatnike uključujući i one koji su specijalizirani za zdravlje djece i žena, stručnjake za rodna pitanja, psihologe i socijalne radnike. Ako je moguće, tim bi mogao uključiti i osobu (ili više njih) koja ima izravno iskustvo u radu sa žrtvama ili počiniteljima seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, uključujući osobe s iskustvom u pružanju pomoći i rehabilitaciji žrtava.

Za mnoge mehanizme praćenja, a posebno one s ograničenim ljudskim i financijskim resursima, nije moguće obuhvatiti tako širok spektar stručnjaka za svaki posjet u okviru praćenja. U ovim situacijama, mehanizmi za praćenje mogu pokušati uključiti stručnjake samo u odabrane posjete ili barem dobiti njihov input o najboljim tehnikama i metodologiji za praćenje SGBV-a, kao i načinu vođenja intervjua sa žrtvama nasilja.

Može se dogoditi i da neki posjeti zahtijevaju samo manji, posvećen tim promatrača, ovisno o obimu i svrsi posjeta, posebno ako je cilj fokusiranje na određenu skupinu pritvorenika ili određeno pitanje. Ovisno o načinu organiziranja posjeta, stručnjaci za rodna pitanja ili oni s dubljim znanjem o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju možda će biti potrebni samo za odabrane posjete.

Pored specifičnih tehničkih vještina, važno je da članovi mehanizama za praćenje imaju odgovarajuće međuljudske vještine, uključujući dobre vještine slušanja i kulturnu i rodnu osjetljivost. Ovo je posebno važno za one koji će obavljati intervjue s preživjelim ili počiniteljima seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

7.3 Jezik i rad s prevoditeljima

Iako bi mehanizmi za praćenje trebali uložiti razumne napore kako bi uključili članove koji razumiju i govore druge jezike koji se obično govore među pritvorenicima/zatvorenicima, to često nije moguće.

Kako bi se to prevladalo, osobe koje poznaju jezike mogu biti pozvane samo u određene posjete. Mogla bi se organizirati i obuka za postojeće promatrače kako bi svladali osnove relevantnih jezika, iako će im i dalje biti potreban prijevod. Takve osnovne jezične vještine mogu biti iznimno korisne u stjecanju početnog povjerenja u promatrački tim, što je posebno važan čimbenik kada se raspravlja o pitanjima kao što je SGBV.

Promatrači će, vjerojatno, morati koristiti usluge prevoditelja tijekom intervjua s nekim pritvorenicima/zatvorenicima, stoga ih treba pažljivo birati, posebno zato što će se vjerojatno govoriti o osjetljivim pitanjima poput seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. U takvim situacijama, odnos povjerenja između intervjuirane osobe i prevoditelja jednako je važan ili čak važniji nego njezin odnos s promatračem.

U idealnom slučaju, prevoditelji bi trebali posjedovati prethodno iskustvo u intervjuiranju žrtava seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i radu u pritvorskom okruženju. Oni trebaju jasno razumjeti koncept SGBV-a, razloge za njegovo nedovoljno prijavljivanje i posebna pitanja koja će se vjerojatno pojaviti.

Svi prevoditelji, posebice oni koji nemaju prethodnog iskustva u radu na temama seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, trebaju se unaprijed potpuno upoznati s temama intervjua i specifičnim riječima ili frazama koje bi se mogle pojaviti u kontekstu SGBV-a. Ovo je važno ne samo zato što korišteni jezik može biti vrlo stručan, nego i zato što se prevoditelj mora osjećati ugodno dok koristi jezik u kontekstu seksualnog nasilja i silovanja, uključujući sleng i riječi koje bi neki mogli smatrati uvredljivim. Ako tim za praćenje planira koristiti istraživačke alate, sve prijevode treba pažljivo provjeriti kako bi se osiguralo da je sve što se odnosi na SGBV prevedeno na odgovarajući i osjetljiv način.

Kao i u slučaju timova za praćenje, prevoditelje treba pažljivo birati na temelju spola i kulturnih i vjerskih faktora, uzimajući u obzir identitet osoba koje će se vjerojatno intervjuirati. Ponekad je neophodno imati više od jednog prevoditelja na raspolaganju, u slučaju da sugovorniku nije ugodno razgovarati o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju s određenom osobom.

Ako je moguće, ispitanike treba unaprijed pitati bi li radije imali muškog ili ženskog prevoditelja. Timovi za praćenje trebaju izbjegavati korištenje usluga prevoditelja koji žive u lokalnom području i mogu na neki način biti povezani s pritvorenima/zatvorenima i/ili osobljem. Svi prevoditelji moraju se obvezati na poštovanje povjerljivosti intervjua i zaštitu identiteta intervjuiranih osoba. U tom smislu, odredbe o povjerljivosti mogu se uključiti u opis poslova prevoditelja i/ili ugovor s prevoditeljem.

7.4 Izgradnja kapaciteta mehanizama za praćenje u odnosu na SGBV

Kako bi učinkovito pratili i spriječili seksualno i rodno uvjetovano nasilje u mjestima lišavanja slobode, promatrači prvo moraju razumjeti prirodu SGBV-a u takvim ustanovama, vrste nasilja koje mogu predstavljati SGBV i probleme i rizike povezane s praćenjem ovog aspekta pritvora.

Stoga, promatrači trebaju biti senzibilizirani za pitanja koja se mogu pojaviti u vezi sa SGBV-om i moraju biti u stanju bez nelagode razgovarati o takvim stvarima u pritvorskim okruženjima.

Kako bi promatračima pružili vještine i kapacitete za provedbu ovog oblika praćenja, instruktori, bilo domaći ili međunarodni, trebaju uključiti posebne module o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u svoje programe obuke za mehanizme praćenja, posebice uključujući:

- različite oblike seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i njegovu povezanost s mučenjem i drugim vidovima zlostavljanja
- utjecaj seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, kao i traumu i sekundarnu viktimizaciju¹⁷
- tehnike vođenja intervjua, kao i način pristupanja pitanju seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja s počiniteljima i žrtvama nasilja te najprikladnije odgovore
- način postupanja s prijavama seksualnog nasilja koje se podnesu tijekom intervjua, kao i upit kakvu vrstu pitanja postaviti i kako odrediti jesu li potrebne specijalističke medicinske usluge

---

17 Prema tvrdnjama SZO, rodno uvjetovano nasilje ima ozbiljne kratkoročne i dugoročne posljedice po fizičko, seksualno i reproduktivno i mentalno zdravlje, kao i osobnu i društvenu dobrobit. Zdravstvene posljedice nasilja nad ženama uključuju povrede, neblagovremenu/neželjenu trudnoću, spolno prenosive bolesti (SPI) uključujući HIV, bol u karlicima, infekcije urinarnog trakta, fistule, ozljede genitalija, komplikacije u trudnoći i kronična stanja. Utjecaji na mentalno zdravlje osoba koje su preživjele rodno uvjetovano nasilje uključuju posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), depresiju, anksioznost, zlouporabu opojnih droga, samopovređivanje i suicidalno ponašanje, te poremećaje sna. Osim toga, osoba koja je preživjela rodno uvjetovano nasilje može se suočiti i sa stigmatizacijom i odbacivanjem od svoje zajednice i obitelji. Pogledati: SZO, *Gender-Based Violence in Health Emergencies* (Rodno uvjetovano nasilje u hitnim medicinskim slučajevima), <https://healthcluster.who.int/our-work/thematic-collaborations/gender-based-violence-in-health-emergencies>.

- razumijevanje kako doći do potrebnih informacija uz izbjegavanje mogućnosti ponovne traumatizacije
- način praćenja konkretnih slučajeva nasilja, kao i upit kako se nositi s pitanjima pristanka i povjerljivosti
- način dokumentiranja prijavi i slučajeva seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja
- relevantno domaće zakonodavstvo, propise i politike, te primjenjive međunarodne i regionalne instrumente
- osobnu sigurnost tijekom promatračkih posjeta.

Osim toga, mehanizmi za praćenje bi trebali olakšati korištenje mehanizama potpore i savjetodavnih usluga za promatrače koji su i sami preživjeli SGBV ili su na njih na drugi način utjecala iskustva dokumentiranja SGBV-a u mjestima lišavanja slobode.

8. PRAĆENJE RIZIKA U SPECIFIČNIM SITUACIJAMA

U ovom poglavlju identificirane su situacije koje predstavljaju visok rizik od SGBV-a i predložena su određena područja na koja bi se promatrači trebali usredotočiti u svom pripremnom istraživanju, tijekom posjeta ustanovi i intervjuu. Svako ciljano područje uključuje niz predloženih pitanja za relevantne dionike koje promatrači mogu uključiti u svoje postojeće alate za praćenje. Dodatni prijedlozi koji se odnose na posebne rizične skupine, gdje je to relevantno, također su uključeni.

8.1 Interakcija s policijom: zaustavljanje, uhićenje i zadržavanje

Pritvorenici su često najizloženiji seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju tijekom uhićenja, transfera i neposredno nakon uhićenja. Čak i kada nisu u formalnom pritvoru, postoje razdoblja u kojima nadležna tijela de facto drže u pritvoru osobe u svojstvu osumnjičenika ili svjedoka i mogu ih izložiti ovoj vrsti nasilja.

To razdoblje zadržavanja ujedno je i jedno od najtežih za praćenje, s obzirom na brojne različite lokacije na kojima može doći do zlostavljanja, kao i zbog toga što je kontakt s vanjskim svijetom općenito više ograničen u prvim danima pritvora.

Seksualno i rodno uvjetovano nasilje može se dogoditi na mjestu uhićenja i prije formalnog uhićenja, u domu osobe koja se privodi, tijekom transfera ili u samom pritvoru. U ovoj fazi pritvora veća je vjerojatnost da će osumnjičenici biti sami s tijelima koja su ih uhitila. Mogu se nalaziti i na lokacijama gdje nema kamera za videonadzor, uređaja za audiosnimanje, niti svjedoka nasilja. Pritvorenici su izloženi riziku od SGBV-a i drugih vrsta nasilja i prilikom puštanja iz pritvora, posebice ako im policija želi zaprijetiti ili ih na drugi način zastrašiti.

Osobe u policijskom zadržavanju, također, imaju manje mogućnosti pristupa mehanizmima za podnošenje pritužbi ili su manje spremne na žalbu dok su još u policijskom pritvoru zato što su u naročito ranjivom položaju i često su zadržane samo na kraće razdoblje. Osim toga, oni koji nikada ne budu službeno optuženi za kazneno djelo mogu odlučiti da ne prijave nasilje iz straha od odmazde.

Budući da policijsko zadržavanje treba biti isključivo kratkoročno, često ne postoje detaljne, individualizirane procjene rizika ili potreba kako bi se odredilo s kim neka osoba treba boraviti u pritvoru. Osim toga, u policijskim postajama i drugim

privremenim mjestima lišavanja slobode, obično postoji manje mehanizama potpore za one koji mogu biti pod rizikom ili moguće počinitelje nasilja.

Neki mehanizmi za praćenje možda nemaju mandat za nadziranje policijskog zadržavanja. Drugi koji mogu provoditi takvo praćenje mogli bi se suočiti s logističkim problemima zbog velikog broja lokalnih policijskih postaja i činjenice da se nasilje može dogoditi i izvan službenih prostorija za zadržavanje. Međutim, prijave o nasilju tijekom policijskog zadržavanja mogu, također, izaći na vidjelo kada osobu prebace u zatvor ili puste na slobodu. Čak i promatrači koji nemaju mandat za praćenje policijskog zadržavanja i dalje mogu dokumentirati i reagirati na navode o zlostavljanju u takvim objektima kada saznaju za njih. Ako imaju suglasnost osoba koje su preživjele seksualno i rodno uvjetovano nasilje, mogli bi npr. uputiti slučaj organizacijama za pravnu pomoć za poduzimanje mogućih daljnjih koraka.¹⁸

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Sadrži li policijska obuka module koji se odnose na rod, rodno osjetljive pristupe policijskom radu ili točnije seksualno i rodno uvjetovano nasilje?
- Postoji li policijski kodeks ponašanja ili sličan dokument koji regulira profesionalno ponašanje policijskih službenika? Ako postoji, sadrži li standarde koji se odnose na zabranu seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja?
- Koji mehanizmi policijskog nadzora postoje? Uključuje li njihov mandat pitanje SGBV-a?
- Je li bilo pritužbi o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju počinjenom od strane policijskih službenika tijekom uhićenja i policijskog zadržavanja? Ako jeste, kakav je bio ishod? Ima li slučajeva disciplinskog kažnjavanja ili kaznenog gonjenja policijskih službenika zbog SGBV-a? Koje su kazne za policijske službenike za koje se utvrdi da su počinili različite oblike seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja?
- Ako postoje raščlanjeni podaci o pritužbama na policiju zbog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, postoje li skupine koje su meta češće od drugih?
- Uključuju li provjere potencijalnih novaka u policijsku službu provjere povijesti vršenja rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u obitelji, ili aktivnog diskriminirajućeg ponašanja?

Provjera prostorija za policijsko zadržavanje

U većini zemalja možda neće biti moguće da mehanizmi za praćenje redovito posjećuju svaku policijsku postaju, posebice ako postoji mnogo malih, lokalnih objekata. Međutim, ako promatrači imaju mandat ili mogućnost pregledati prostorije

---

18 Za detaljnije informacije o praćenju policijskog pritvora, pogledajte: *Monitoring Police Custody: A Practical Guide* (Praćenje policijskog zadržavanja: praktični vodič), op. cit., napomena 15.

za policijsko zadržavanje, možda mogu steći dobar uvid u potencijalne čimbenike rizika od SGBV-a u određenim vrstama ustanova, kao i stajališta policije u vezi s tim pitanjem. Policijski se transport razmatra u dijelu o tranzitu i transferu u nastavku (dio 8.8.)

- Jesu li pritvorske ćelije jednokrevetne ili višekrevetne? Postoje li u ustanovi odvojene ćelije za žene, muškarce i maloljetnike?
- Postoje li kamere za videonadzor u objektu? Jesu li ispravne i funkcionalne? Postoje li „slijepe točke“ gdje se nasilje ne bi snimilo?
- Jesu li informacije o tome kako kontaktirati odvjetnike, obitelj i prijatelje jasno vidljive pritvorenima/zatvorenima u policijskom pritvoru, po potrebi na različitim jezicima? Jesu li u policijskoj postaji dostupni ispravni telefoni?
- Jesu li informacije za pritvorenike/zatvorenike o uslugama potpore u slučajevima SGBV-a ili o tome što mogu uraditi ako su bili žrtve SGBV-a istaknute na vidljivom mjestu?
- Postoji li u svakoj ćeliji zujalica kojom zatvorenici mogu pozvati pomoć?
- Postoje li medicinske službe u policijskoj postaji ili način da pritvorenici pristupe medicinskoj pomoći ili osnovnim lijekovima?

Evaluacija postupaka uhićenja i pritvora

Informacije od nadležnih tijela

Osoblje koje sudjeluje u uhićenju i pritvaranju može otkriti informacije o pojavi SGBV-a u pritvoru i mjerama za njegovo sprječavanje. Kada obavljaju intervjue s osobljem, promatrači trebaju pokušati utvrditi sljedeće:

- Jesu li različita tijela odgovorna za zadržavanje i ispitivanje?
- Postoje li procjene rizika i potreba koje se odnose na policijsko zadržavanje, uključujući smještaj u ćelije?
- Je li kultura osoblja tolerantna prema SGBV-u?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

Mehanizmima za praćenje nekada je teško na siguran način razgovarati s osobama, koje su još uvijek u policijskom pritvoru, o njihovom iskustvu sa SGBV-om, uglavnom zbog povezanih rizika, ali i zbog toga što se pritvorenici tamo obično zadržavaju kraće vrijeme. Stoga je možda lakše dobiti takve informacije od onih koji su već prebačeni u zatvor ili onih koji su pušteni iz pritvora. Promatrači mogu nastojati utvrditi sljedeće:

- U kojoj su fazi uhićenja pritvorenici mogli kontaktirati svog odvjetnika/obitelj/prijatelja/dругu kontakt osobu?
- Je li odvjetnicima bilo dopušteno nazočiti njihovom ispitivanju?
- Jesu li tijekom uhićenja, zadržavanja i ispitivanja doživjeli SGBV, uključujući verbalno nasilje i prijetnje? Ako jesu, potrebno je osigurati dodatne informacije.
- Jesu li imali pristup zdravstvenim djelatnicima tijekom policijskog zadržavanja?
- Je li pritvorenicima moguće, odnosno sigurno podnijeti povjerljivu pritužbu o nasilju tijekom policijskog zadržavanja? Ako nije, zašto?

Informacije iz drugih izvora

Odvjetnici, obitelji, prijatelji i druge osobe također mogu biti u mogućnosti pružiti informacije o iskustvima pritvorenika sa SGBV-om tijekom policijskog zadržavanja, posebno ako sami pritvorenici nisu u stanju govoriti o slučajevima zlostavljanja. Oni koji su posjetili osobe zadržane u policijskom pritvoru možda su također doživjeli SGBV od strane policijskih službenika ili možda otprilike poznaju gledišta policije na tu temu. Za određene skupine pritvorenika, uključujući LGBTI osobe, možda je moguće dobiti i informacije o tretmanu tijekom policijskog zadržavanja od specijaliziranih lokalnih organizacija.

- Jesu li pritvorenici/zatvorenici ikada spomenuli slučajeve SGBV-a tijekom policijskog zadržavanja, bilo nad njima samima ili drugim osobama?
- Jesu li posjetitelji ikada bili izloženi verbalnom ili fizičkom nasilju kada su posjetili nekoga u policijskom pritvoru?
- Smatraju li posjetitelji da policijski službenici dobro razumiju kako treba raditi s različitim skupinama pritvorenika, uključujući žene, djecu, LGBTI osobe?

Fokusiranje na određene skupine

Neke skupine ili osobe mogu biti posebno ranjive tijekom uhićenja, pritvora i ispitivanja. To se odnosi na žene i djecu, LGBTI osobe, strane državljane ili ostale koji ne govore jezikom tijela koja su ih uhitila. Osobe koje se bave prostitucijom, također, su pod posebnim rizikom tijekom policijskog zadržavanja. Promatrači stoga mogu nastojati utvrditi sljedeće:

- Daju li se stranim državljanima i ostalima koji ne govore jezikom tijela koja su ih uhitila informacije o njihovim pravima na jeziku koji razumiju?
- Mogu li strani državljani bez odlaganja obavijestiti svoje konzularne predstavnike o svom uhićenju?

- Postoje li posebne mjere zaštite za uhićene LGBTI osobe, koje se između ostalog odnose i na smještaj u ćelije i spol nadzornog službenika? Kako je uređen smještaj trans osoba u policijskom pritvoru?
- Jesu li pritvorenice i djeca potpuno odvojeni od pritvorenih muškaraca, odnosno odraslih osoba tijekom uhićenja, pritvaranja i ispitivanja?
- Jesu li pritvorenice pod nadzorom isključivo policijskih službenica?
- Postoje li posebne zaštitne mjere za osobe osumnjičene za seksualne delikte ili druga kaznena djela, koje bi mogle biti pod visokim rizikom od nasilja u pritvoru?

8.2 Faza istrage: razgovori i ispitivanje

Pritvorenici su pod visokim rizikom od SGBV-a tijekom faze istrage, posebice tijekom ispitivanja radi dobivanja informacija ili priznanja od osumnjičenika ili informacija od svjedoka. Rizici su posebno visoki kada u prostorijama za razgovore nema kamera za videonadzor ili uređaja za audio-snimanje, kao i onda kada odvjetnici nisu nazočni tijekom ispitivanja.

Promatračima može biti korisno pogledati zapisnike o ispitivanju, jer oni mogu pokazati stavove policijskih službenika prema određenim osobama ili skupinama, uključujući žene, LGBTI pritvorenike i manjinske skupine. Promatrači mogu koristiti i snimke kamera za videonadzor za uspoređivanje informacija u slučaju navoda o maltretiranju, iako se nasilje obično događa u drugim prostorijama ili kada kamere ne snimaju.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Kojim je postojećim pravilima reguliran način vođenja ispitivanja?
- Daju li se pritvorenicima informacije o njihovom pravu na pravnog zastupnika i pristup pravnoj pomoći u ranoj fazi?
- Postoji li odredba kojom se nalaže da pritvorenici mogu vidjeti neovisnog medicinskog stručnjaka tijekom policijskog zadržavanja, ali i nakon ispitivanja?
- Postoje li još neke mjere za sprječavanje SGBV-a tijekom ispitivanja? Na primjer, vode li nadležna tijela cjelovitu evidenciju o svim ispitivanjima, uključujući informacije o identitetu svih nazočnih?
- Prolaze li službenici koji rade na ispitivanjima odgovarajuću obuku o vođenju razgovora s osumnjičenicima, između ostalog i o zabrani SGBV-a?
- Postoji li tužilački nadzor nad istražnim metodama koje primjenjuje policija?

Provjera prostorija za ispitivanje

- Postoje li kamere za videonadzor i/ili uređaji za audiosnimanje u prostorijama za ispitivanje? Jesu li ispravni i postoje li dijelovi koji nisu pokriveni kamerama?

Evaluacija tehnika vođenja razgovora i ispitivanja

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

Malo je vjerojatno da će osobe prijaviti zlostavljanje koje su doživjele tijekom ispitivanja dok su još u policijskom pritvoru, jer to za njih nije sigurno. Oni koji su poslani u zatvor ili pušteni na slobodu možda će smatrati da su u boljoj poziciji da prijave nasilje. Promatrači mogu nastojati utvrditi:

- Je li odvjetnicima bilo dopušteno nazočiti pojedinačnim ispitivanjima?
- Jesu li razgovori s pritvorenicima tonski snimani?
- Je li tijekom ispitivanja korišteno seksualno i rodno uvjetovano nasilje, uključujući verbalno zlostavljanje i prijetnje?

Фокусирање на одређене групе

Neke skupine mogu biti ugroženije od drugih tijekom ispitivanja, uključujući djecu, žene i djevojčice, pripadnike manjinskih i autohtonih skupina i strane državljanke ili ostale koji ne govore jezikom tijela koja su ih uhitila. LGBTI osobe su posebno izložene riziku od zlostavljanja tijekom uhićenja i ispitivanja, posebice u okruženjima gdje su istospolne veze i nebinarni identiteti kriminalizirani.

LGBTI osobe koje se bave prostitucijom prijavljuju posebno visoku razinu zlostavljanja tijekom policijskog zadržavanja i ispitivanja. Policajci, također, mogu zaprijetiti da će otkriti seksualnu orijentaciju ili rodni identitet pritvorenika kako bi iznudili priznanje ili novac od njih. Kada se usredotoče na određene skupine, promatrači mogu uzeti u obzir sljedeće:

- Jesu li prevoditelji dostupni tijekom ispitivanja osobama koje ne govore jezik?
- Koriste li policijski službenici uvredljiv jezik ili prijetnje radnje prilikom ispitivanja LGBTI osoba?
- Jesu li policijski službenici prošli bilo kakvu obuku o ispitivanju određenih skupina pritvorenika, uključujući odgovorne pristupe prema dobi i spolu?

8.3 Raspoređivanje i nadzor

Odgovarajući raspored i nadzor nad pritvorenima/zatvorenima ključan je za njihovu zaštitu od SGBV-a. Žene uvijek treba držati odvojeno od muškaraca, a maloljetnike odvojeno od odraslih. Žene bi trebali pratiti i nadzirati isključivo ženski članovi osoblja.

Svi pritvorenici/zatvorenici trebaju biti raspoređeni u odgovarajuće ustanove na temelju individualnih, tekućih procjena rizika i potreba, kako bi se izbjeglo raspoređivanje potencijalnih žrtava nasilja u iste ćelije s vjerojatnim počiniteljima. U tom smislu, posebno je važno kako su raspoređeni LGBTI pritvorenici/zatvorenici, posebice transrodne i interseksualne osobe.

U nekim ustanovama, ženama i muškarcima, odraslima i djeci i pritvorenima/zatvorenima s različitim klasifikacijama prema stupnju sigurnosnog rizika dopušteno je međusobno komunicirati izvan ćelija, npr. u vrijeme rekreacije ili tijekom stručnog osposobljavanja. Tamo gdje je to slučaj, nadležna tijela moraju osigurati dodatne mjere zaštite, uključujući pažljiv odabir onih koji su uključeni i adekvatan nadzor. Žene su posebno izložene riziku od SGBV-a kada ih nadzire muško osoblje, posebice ako to uključuje izravan kontakt. Posebnu pozornost treba posvetiti i nadzoru nad transrodnim i interseksualnim pritvorenima/zatvorenima.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

Prilikom analize rasporeda pritvorenika/zatvorenika i nadzora osoblja vezano za SGBV, promatrači trebaju uzeti u obzir:

- Jesu li muškarci i žene, odrasli i maloljetnici pritvoreni u zasebnim ustanovama? Ako se radi o mješovitim ustanovama, drže li ih u potpuno odvojenim dijelovima?
- Postoje li posebne mjere u odnosu na raspored osuđenika za silovanje i seksualni napad, ili onih za koje se zna da imaju povijest nasilnog ponašanja?
- Je li muškarcima i ženama, odraslima i maloljetnicima dopušteno međusobno komuniciranje u svakom trenutku? Ako jeste, postoje li dodatne zaštitne mjere?
- Postoje li posebne procedure koje se odnose na nadzor pritvorenica/zatvorenica, uključujući maloljetne djevojčice?
- Sudjeluju li muškarci u nadzoru nad pritvorenicama/zatvorenicama? Ako da, jesu li prošli potrebne provjere i bilo kakvu posebnu obuku? Postoje li dodatne mjere zaštite, uključujući obvezno prisustvo i ženskog člana osoblja?
- Je li muškom osoblju dopušten ulazak u ženske pritvorske/zatvorske prostorije bez pratnje ženskog člana osoblja?

- Postoje li posebne mjere u odnosu na raspored osoba za koje se smatra da su pod rizikom od SGBV-a, uključujući osobe za koje se zna da imaju povijest nasilnog ponašanja, seksualne prijestupnike i one koji su optuženi ili osuđeni za posebno teška kaznena djela?
- Čine li nadležna tijela sve napore kako bi osigurala da dva pritvorenika/zatvorenika ne budu sami smješteni u istu prostoriju? Kada se koriste spavaonice, biraju li se pažljivo pritvorenici/zatvorenici koji su pogodni za zajednički boravak u tim uvjetima??

Postupci praćenja rasporeda i nadzora

Izravno promatranje

Tijekom posjeta mjestima lišavanja slobode, promatrači će možda biti u mogućnosti izravno promatrati u kojoj mjeri se procedure raspoređivanja i nadzora provode u praksi. Stoga bi trebali pozornost obratiti na interakciju između muškaraca i žena, odraslih i maloljetnih pritvorenika/zatvorenika, kao i na prostore u ustanovi gdje se vidi kako radi muško osoblje. Osim toga, mogli bi razmotriti sljedeća pitanja:

Intervjui s osobljem i pružateljima usluga

- Kako se donosi odluka o raspoređivanju osoblja za rad s određenim pritvorenicima/zatvorenicima?

Intervjui s pritvorenicima/zatvorenicima

- Osjećaju li se pritvorenici/zatvorenici sigurno s drugim ljudima u svojoj ćeliji? Ako se ne osjećaju sigurnima, postoje li određene bojazni vezane za SGBV?
- Komuniciraju li pritvorenici/zatvorenici s pripadnicima suprotnog spola izvan svojih ćelija? Ako komuniciraju, postoje li bojazni vezane za SGBV?
- Traži li se od žena i djece da daju svoj pristanak prije interakcije s muškim pritvorenicima/zatvorenicima, odnosno odraslim osobama?
- Jesu li nadležna tijela izvršila procjenu potreba/rizika za svakog pritvorenika, uključujući SGBV, kada je prvi put stigao u ustanovu? Ako jesu, je li ta procjena ikada revidirana, odnosno ažurirana?
- Mogu li pritvorenici/zatvorenici osporiti svoj raspored i ishod procjene rizika/potreba ako smatraju da je netočan ili ako misle da su u opasnosti?

Fokusiranje na određene skupine

- Postoje li posebne politike za smještaj i nadzor transrodnih ili interseksualnih pritvorenika/zatvorenika, uzimajući u obzir njihov samopercipirani rod?

8.4 Pretrage tijela

Tjelesne pretrage predstavljaju poseban čimbenik rizika od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode. Mogu se provoditi nad pritvorenima/zatvorenima, posjetiteljima, pružateljima usluga i osobljem, kao i osobama koje prate stanje u mjestima lišavanja slobode.

Postoje tri glavne vrste pretraga tijela: „pipanje“ tj. površinski pretresi, pretresi „do gola“ i pregledi tjelesnih šupljina, koji se nekad nazivaju i „invazivni“ ili „intimni“ pretresi. Pretrage se ponekad provode uz pomoć pasa obučenih za otkrivanje mogućeg posjedovanja narkotika.

Sve pretresane osobe, posebice pritvorenici/zatvorenici, izloženi su povećanom riziku od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja tijekom tjelesnih pretraga. Ono može biti u obliku verbalnog ili fizičkog nasilja i može se dogoditi tijekom bilo koje vrste tjelesne pretrage. Ponekad se tjelesne pretrage provode kako bi se osoba koja se pretražuje namjerno degradirala ili ponizila. Žene su naročito ranjive prilikom pretrage tijela, posebice pretresa „do gola“ i pregleda tjelesnih šupljina. Pretraga tijela može biti posebno problematična i za LGBTI osobe.

Pretrage tijela mogu predstavljati mučenje ako se provode s namjerom nanošenja teške duševne ili fizičke boli ili patnje osobi koja se pretražuje. Rizik od mučenja i drugih vidova zlostavljanja je posebno visok kada se pretrage vrše sustavno, kada nisu strogo neophodne, kada se nerazmjerno provode nad određenim skupinama zatvorenika i kada ih provodi osoba suprotnog spola.

Također, može postojati rizik od SGBV-a tijekom pretresa ćelije ako su pritvorenik/zatvorenik i član osoblja zajedno u ćeliji tijekom pretresa, posebice ako nema nazočnih svjedoka.

Kako bi u potpunosti procijenili vezu između pretresa i SGBV-a u određenim mjestima lišavanja slobode, promatrači bi trebali razmotriti sljedeće načine prikupljanja informacija:

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

Važno je da promatrači razumiju okvir u kojem se pretresi odvijaju, kao i eventualne zabilježene prethodne pritužbe o nasilnom ponašanju. U okviru pripremnog istraživanja, trebali bi pregledati relevantnu dokumentaciju:

- Postoje li zakoni, politike, procedure ili smjernice kojima je utvrđeno kada se mogu provoditi različite vrste pretraga? Tko ih i pod kojim okolnostima, te na koji način provodi? Je li ovaj okvir u skladu sa standardima ljudskih prava, uključujući načela zakonitosti, nužnosti i proporcionalnosti?
- Postoje li posebne rodno odgovorne smjernice ili procedure za pretres žena, djece, LGBTI osoba ili drugih posebnih skupina, odnosno pojedinaca?
- Je li mehanizam za praćenje primio ikakve pritužbe o SGBV-u tijekom tjelesnih pretraga? Može li se saznati je li bilo još takvih zabilježenih pritužbi? Ako jeste, kakav je bio ishod popratne aktivnosti?
- Može li osoblje biti kažnjeno za neprimjereno ponašanje tijekom pretresa? Ako može, koja je uobičajena sankcija? Postoje li zabilježeni slučajevi disciplinskog ili kaznenog progona uposlenika, koji su, između ostalog, izravno povezani sa SGBV-om? Ako postoje, kakav je bio ishod popratne aktivnosti?
- Vode li mjesta lišavanja slobode evidenciju i detaljne podatke o provedenim pretresima, uključujući razloge za pretrese, identitet onih koji su ih proveli i rezultate pretresa? Ako je tako, može li se utvrditi koriste li se oni na diskriminirajući način? Na primjer, pretresaju li se neke skupine zatvorenika češće od drugih? Primjenjuju li se različite procedure za različite ljude?
- Jesu li procedure za pretrese mijenjane u posljednje vrijeme? Razmatra li se stalno njihova učinkovitost ili način provedbe?
- Koriste li nadležna tijela bilo kakve alternative pretrazi tijela? U kojim situacijama?
- Ako su pritvorenici/zatvorenici prijavili da su prethodno doživjeli SGBV (prije ili tijekom pritvora), jesu li osobe koje vrše pretrese obično obaviještene o tome? Postoje li posebne zaštitne mjere za takve pritvorenike/zatvorenike?

Procjena prostora u kojima se provod pretresi

Lokacija i raspored prostora u kojima se provode pretresi važni su za procjenu rizika od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Općenito, vjerojatnije je da će doći do nasilja ako se pretresi vrše u izoliranom području, a rizik može biti veći ako su vrata prostorije zaključana ili zatvorena. Međutim, mora postojati ravnoteža s potrebom da se pretrage odvijaju u potpunoj privatnosti, u prostoru koji je izvan pogleda drugih osoba. Iako kamere za videonadzor ili audiosnimci možda mogu spriječiti zlostavljanje tijekom pretrage tijela, to može biti ponižavajuće za osobe koje se pretresaju, a snimci se mogu koristiti na neprimjeren način. Promatrači stoga trebaju razmotriti sljedeće činjenice:

- Gdje se nalaze različiti prostori za provođenje pretresa u ustanovi, uključujući prostore za pretres posjetitelja? Jesu li posebno izolirani?
- U kakvim uvjetima se vrše pretresi „do gola“ i pregledi tjelesnih šupljina? Pruža li raspored vrata i prozora potpunu privatnost? Kakvo je osvjetljenje u prostoriji?
- Jesu li vrata obično zatvorena ili zaključana tijekom pretresa „do gola“ i pregleda tjelesnih šupljina?
- Postoji li gumb za uzbunu u prostoriji koji netko može pritisnuti kako bi, ako je potrebno, privukao pozornost?
- Postoji li kamere za videonadzor ili audiosnimanje u prostorijama za pretrese? Ako postoji, tko prati taj materijal i kako se te osobe biraju?
- Postoje li zasebne prostorije za pretres muškaraca/žena i odraslih osoba/maloljetnika?
- Vrše li se pretresi i noću??

Procjena načina provođenja pretresa

Promatrači bi trebali biti u mogućnosti vidjeti kako se provodi pretraga „pipanjem“ tj. površinski pretres, a vjerojatno će i sami biti podvrgnuti takvim pretresima. Moguće je, međutim, da će osoblje drugačije vršiti pretrese kada ih se promatra ili kada pretražuju službene posjetitelje. Promatrači ne trebaju pokušavati promatrati vršenje pretresa „do gola“ i pregleda tjelesnih šupljina.

Kako bi stekli dobar uvid u to kako se vrše pretresi, promatrači bi mogli tražiti sljedeće informacije od osoblja/uprave, pritvorenika/zatvorenika i posjetitelja zatvora:

Informacije od osoblja/uprave

- Koliko je članova osoblja obično nazočilo tijekom pretrage „pipanjem“ tj. površinskog pretresa, pretresa „do gola“ i pregleda tjelesnih šupljina?
- Kako se vrše pretresi „do gola“? Primjenjuje li se procedura pretresa „do gola“ u dva koraka?¹⁹
- Kako osoblje utvrđuje je li pretres neophodan i vrstu pretresa? Tko donosi odluku da je neophodan pretres „do gola“ ili pregled tjelesnih šupljina? Temelje li se te odluke na procjenama rizika?

---

¹⁹ Pretres „do gola“ u dva koraka je kada se gornja i donja odjeća skidaju u odvojenim fazama, tako da pritvorenik/zatvorenik ne mora ni u jednom trenutku biti potpuno gol pred pritvorskim/zatvorskim osobljem.

- Je li osoblju općenito poznato kojim zakonima/politikama/procedurama/smjernicama je regulirano vršenje tjelesnih pretraga?
- Sudjeluje li medicinsko osoblje u pretresima, uključujući i one invazivne? U kojem svojstvu?²⁰
- Jesu li svi djelatnici koji obavljaju pretrage prošli obuku? Od čega se obuka sastojala i je li uključivala temu rodne osjetljivosti?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Koliko često se pritvorenici/zatvorenici pretresaju „pipanjem“ tj. površinski pretresaju i u kojim se situacijama to obavlja? Pod kojim okolnostima se pritvorenici/zatvorenici podvrgavaju pretresu „do gola“ ili pregledu tjelesnih šupljina?
- Osjećaju li se pritvorenici/zatvorenici ikada ugroženo, degradirano ili poniženo tijekom postupaka pretresa? Postoje li prijave da su ih neprimjereno dodirivali tijekom tjelesnih pretresa?
- Je li osoblje ikada koristilo neprikladne riječi i/ili govor tijela tijekom pretresa?
- Objašnjava li osoblje jasno postupke prije početka pretrage? Imaju li ljudi priliku predati skrivene predmete prije pretrage?
- Jesu li se pojedinci ikada žalili ili željeli požaliti na način na koji je proveden pretres? Koji je bio ishod?
- Pruži li se ljudima prilika da objasne svoju zabrinutost zbog SGBV-a prije početka pretresa? Mogu li osobe koje su prethodno bile žrtve SGBV-a sigurno i povjerljivo razgovarati o svojim specifičnim bojaznima?
- Provode li se pretresi „do gola“ općenito u dvije faze – gornji i donji dio tijela odvojeno?
- U slučajevima pregleda tjelesnih šupljina, postoji li naknadna provjera eventualnih negativnih fizičkih i/ili psiholoških učinaka pretrage?
- Jesu li drugi zatvorenici ikada uključeni u postupke pretraga tijela (uključujući pretrage „pipanjem“ tj. površinske pretrase)?

---

20 Prema Mandelinim pravilima, preglede tjelesnih šupljina trebaju vršiti kvalificirani zdravstveni djelatnici, izuzev onih koji su primarno zaduženi za skrb o zatvoreniku. Kada to nije moguće, ova pravila nalažu da pregled tjelesnih šupljina može obavljati osoblje koje je, ako ništa drugo, medicinski stručnjak adekvatno obučio o standardima higijene, zdravlja i sigurnosti. Pogledati: Opća skupština UN-a, *The United Nations, Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, The Nelson Mandela Rules* (Ujedinjeni narodi, Minimalna pravila postupanja sa zatvorenicima, Pravila Nelsona Mandele), 17. prosinca 2015., https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf.

Informacije od posjetitelja zatvora

Posjetitelji mogu pružiti dobar uvid u način provođenja pretresa i stav osoblja koje ih vrši. Oni ne samo da mogu ponuditi povratne informacije o vlastitim iskustvima s pretresima tijela, nego i informacije o postupanju s pritvorenima/zatvorenima tijekom pretresa, bez straha od odmazde.

- Kakva su njihova iskustva s postupcima pretresa? Jesu li posjetitelji ikada bili podvrgnuti pretresu „do gola“ i pregledu tjelesnih šupljina, uz pretrese „pipanjem“ tj. površinske pretrese?
- Osjećaju li se pritvorenici/zatvorenici ikada ugroženo, degradirano, zastrašeno ili poniženo tijekom postupaka pretresa?
- Odnosi li se osoblje koje vrši pretrese prema posjetiteljima s poštovanjem? Koriste li odgovarajući jezik i govor tijela?
- Postoje li tvrdnje o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju od strane osoblja nad posjetiteljima tijekom tjelesnih pretraga?
- Objašnjava li osoblje jasno postupke prije početka pretresa? Imaju li posjetitelji priliku predati skrivene predmete prije pretresa?
- Smatraju li posjetitelji da se mogu žaliti na način na koji se vrši pretres, ako to žele?
- Jesu li se neki pritvorenici/zatvorenici žalili svojim posjetiteljima da su oni ili druge osobe bili zlostavljani tijekom tjelesnih pretraga?

Fokusiranje na određene skupine i pojedince

Određeni pojedinci ili skupine pritvorenika/zatvorenika mogu biti posebno izloženi riziku od SGBV-a tijekom tjelesnih pretraga. Tu mogu spadati LGBTI osobe, žene, djeca, osobe s određenim potrebama u pogledu fizičkog ili mentalnog zdravlja, osobe koji su prethodno doživjele SGBV, pripadnici određenih vjerskih skupina ili osobe iz određenog kulturnog miljea. Stoga bi promatrači trebali usmjeriti pozornost na sljedeće:

- Sudjeluje li muško osoblje ikada u pretresima pritvorenica/zatvorenica? (odnosi se na sve oblike pretresa)
- Jesu li potpuno zabranjene vaginalne pretrage kod trudnica, djece i maloljetnih djevojčica?
- Postoje li posebne smjernice za pretresanje LGBTI osoba?
- Kako nadležna tijela pristupaju tjelesnim pretragama transrodnih i interseksualnih osoba? Mogu li one odabrati da ih pretresa muško ili žensko osoblje?

- Kako nadležna tijela pristupaju tjelesnim pretragama osoba s određenim problemima u pogledu mentalnog zdravlja?
- Postoje li smjernice za prilagođavanje procedura kako bi se uzela u obzir kulturna i vjerska raznolikost?
- Podvrgavaju li se djeca koja žive s roditeljem/skrbnikom u zatvoru ili djeca u posjeti pretresima? Ako se podvrgavaju, smije li roditelj/skrbnik nazočiti pretresu?
- Pristupa li se tjelesnim pretragama drukčije ako osoblje zna da je zatvorenik ranije bio žrtva SGBV-a?
- Razmišlja li se o tome kako osobe iz određenih kultura i religija mogu doživjeti tjelesne pretrage?

8.5 Primjena sredstava za sputavanje, sile i oružja

Neka sredstva za sputavanje su sama po sebi ponižavajuća ili bolna, dok neka predstavljaju rizik ovisno o tome zašto i kako se koriste. Sredstva za sputavanje koja nisu sama po sebi ponižavajuća niti bolna ipak mogu biti ponižavajuća za osobu na kojoj se primjenjuju ili se mogu primjenjivati na nepotrebno bolne načine.

Ako primjena sredstava sputavanja nad određenim skupinama pritvorenika/zatvorenika, kao što su žene ili LGBTI osobe nije nužna, onda i to može predstavljati seksualno i rodno uvjetovano nasilje.

Osim toga, primjena sredstava sputavanja predstavlja značajan čimbenik rizika od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, uključujući seksualno ismijavanje i fizičko nasilje. Kada su sputane, žrtve su fizički manje sposobne braniti se i mogu biti potpuno imobilizirane. Sredstva za sputavanje se ponekad koriste namjerno, kako bi se određenim zatvorenicima nanijela bol ili poniženje, ili kako bi se zastrašili tijekom ispitivanja.

Međunarodni standardi zabranjuju uporabu sredstava za sputavanje koja su „sama po sebi ponižavajuća ili bolna“ i nalažu da se druga sredstva sputavanja koriste restriktivno, samo u iznimnim slučajevima, kao i u situacijama kada su blaže metode kontrole već bezuspješno isprobane. Usprkos ovim odredbama, sredstva sputavanja se često koriste rutinski kada to nije nužno, između ostalog i kada su pritvorenici/zatvorenici bolesni ili kada su žene trudne, tijekom ili nakon poroda.

Situacije u kojima se primjenjuje sila i oružje, također, nose visok rizik od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Njihova uporaba vjerojatno će izazvati bol i poniženje, a nekad je njihova jedina svrha namjerno zlostavljanje pritvorenika, između ostalog i tijekom ispitivanja gdje se koriste kao sredstvo zastrašivanja ili iznuđivanja priznanja.

Njihova uporaba se mora strogo regulirati kako bi se smanjila mogućnost zlouporabe.

Prilikom praćenja mjesta lišavanja slobode zbog rizika od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, timovi bi trebali razmotriti uporabu sredstava za sputavanje, sile i oružja. Trebaju se upoznati s različitim vrstama sredstava i metoda koje se koriste, kao i povezanim rizicima. Također, promatrači trebaju unaprijed razmotriti bi li bili spremni obaviti intervju s pritvorenicima/zatvorenicima koji su tijekom razgovora sputani. Promatrači bi trebali razmisliti i o pitanjima vezanim za aspekte praćenja koji su navedeni u nastavku.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

Važno je da promatrači pregledaju postojeću dokumentaciju koja se odnosi na uporabu sredstava za sputavanje, sile i oružja, kako bi procijenili koliko je njihova uporaba regulirana i nadzirana, posebno u odnosu na visok rizik od ponižavanja, boli, mučenja i drugih oblika maltretiranja, uključujući seksualno i rodno uvjetovano nasilje.

- Je li uporaba sredstava za sputavanje, sile i oružje regulirana zakonom i postoje li politike ili smjernice za njihovu uporabu? Postoje li zakonom zabranjena sredstava za sputavanje ili zabranjena vrsta oružja? Koje su vrste sputavanja, sile i oružja dopuštene i koja je njihova svrha?
- Kada pritvorski/zatvorski službenici koriste sredstva za sputavanje, silu i oružje, jesu li dužni to zabilježiti u dosjeu zatvorenika? Koje se informacije unose?
- Pripremaju li zatvorske uprave periodične statističke podatke o uporabi sredstava za sputavanje, sile i oružja, uključujući anonimizirane podatke o identitetu sputanih osoba (npr. podjelu po spolu i starosti)
- Je li bilo evidentiranih pritužbi na seksualno i rodno uvjetovano nasilje u kontekstu uporabe sredstava za sputavanje, sile i oružja? Ako jeste, koji je bio ishod?
- Tko odobrava uporabu sredstava za sputavanje, sile i oružja i koji članovi osoblja ih smiju koristiti?
- Govori li se u priručniku za obuku osoblja o uporabi sredstava za sputavanje, sile i oružja i alternativnih sredstava kontrole?
- Bave li se disciplinski postupci protiv osoblja na bilo koji način nepropisnom, nepotrebnom ili nerazmjernom uporabom sredstava za sputavanje, sile i oružja? Jesu li neki uposlenici disciplinski ili kazneno gonjeni zbog navedenih razloga?
- Jesu li pritvorski/zatvorski službenici dužni nositi kamere pričvršćene na tijelu ili druge uređaje dok koriste sredstva sputavanja, silu ili oružje?
- Je li u posljednje vrijeme revidirana uporaba sredstava sputavanja, sile i oružja? Ako jeste, je li bilo izmjena politike i prakse?

Pregled sredstava za sputavanje i prostora za sputavanje

- Kako bi bili potpuno informirani o uporabi sredstava za sputavanje u svakoj ustanovi, promatrači trebaju pregledati i sredstva za sputavanje i vrste oružja koje se koriste. Kod određenih vrsta sputavanja, kao što su vezivanje za stolice i krevete ili sredstva sputavanja pričvršćena za zid, to uključuje i pregled prostorija u kojima se takva sredstva nalaze.
- Kada se sredstva za sputavanje koriste na određenoj lokaciji, postoje li kamere za videonadzor ili drugi uređaji za snimanje u tom području? Je li taj prostor posebno izoliran u ustanovi i kakav je raspored, uključujući vrata i prozore?

Informacije od osoblja

- Ima li osoblje ovlasti za uporabu različitih vrsta sredstava za sputavanje, sile i oružja? Ako ima, za koje vrste konkretno?
- Je li osoblje prošlo obuku o uporabi sredstava za sputavanje, sile i oružja? Odnosi li se ta obuka konkretno na različite vrste sputavanja, sile i oružja, i prolaze li ažuriranu obuku ako se uvedu nove metode?
- Jesu li upoznati sa zakonima, propisima i postupcima koji se odnose na uporabu sredstava za sputavanje, sile i oružja?
- Jesu li pritvorenici/zatvorenici obično vezani tijekom transfera? Smatra li osoblje da je to nužno?
- Jesu li ikada svjedočili seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u kontekstu uporabe sredstava za sputavanje, sile i oružja?
- Mora li osoblje evidentirati uporabu sredstava za sputavanje, sile i oružja? Ako mora, koje su informacije dužni unijeti? Uključuje li to ozljede zadobivene kao rezultat njihove uporabe?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Je li bilo slučajeva seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja nad pritvorenicima/zatvorenicima dok su bili vezani ili u kontekstu uporabe sile ili oružja?
- Pregleda li pritvorenike/zatvorenike član medicinskog tima nakon uporabe sredstava sputavanja, sile ili oružja radi mogućih ozljeda?

Fokusiranje na određene skupine

- Sputavaju li se žene u visokoj trudnoći, tijekom trudova i poroda ili neposredno nakon poroda?

- Sputavaju li se trudnice tijekom transporta u bolnicu na redovite preglede ili porod?
- Postoje li posebne politike kojima je uređena primjena sredstava sputavanja na trudnicama tijekom i nakon poroda?
- Postoje li posebne politike kojima je uređena primjena sredstava sputavanja pritvorenika/zatvorenika s određenim problemima mentalnog zdravlja?
- Postoje li posebne politike kojima je uređena uporaba sredstava sputavanja, sile i oružja nad maloljetnim pritvorenicima/zatvorenicima?

8.6 Segregacija i druge disciplinske mjere

Neki disciplinski postupci, uključujući segregaciju, mogu predstavljati visok rizik od zlostavljanja, posebice kada je kontakt s vanjskim svijetom ograničen i kada se osoba drži u samici. Tijekom policijskog zadržavanja, pritvorenici se mogu držati u samici i zlostavljati kako bi ih se zastrašilo i iznudila njihova suradnja ili priznanje.

Također, postoje posebni rizici od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja ako su drugi pritvorenici/zatvorenici angažirani da održavaju disciplinu, kao i u ustanovama u kojima postoje neformalni disciplinski sustavi među pritvorenicima/zatvorenicima kojima nadležna tijela ne upravljaju na odgovarajući način.

Osim toga, u nekim zemljama, žrtve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja i osobe pod rizikom od ove vrste nasilja mogu biti smještene odvojeno radi vlastite zaštite, a ponekad i na vlastiti zahtjev. Međutim, odvajanje pritvorenika/zatvorenika od opće populacije može ga izložiti opasnosti od zlostavljanja osoblja, posebice kada je kontakt s vanjskim svijetom ograničen i kada se osoba drži u samici.

Segregacija pojedinaca, zato što pripadaju skupini koja je podložna seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju, može ih dodatno stigmatizirati i dovesti u dodatni rizik kada budu vraćeni među opću zatvorsku populaciju. Ovo može biti posebno opasno za LGBTI osobe ili one koje su počinile određene vrste kaznenih djela kao što je silovanje. Međunarodnim standardima je jasno utvrđeno da je primjena zaštitne segregacije opravdana samo u iznimnim okolnostima, na najkraće moguće razdoblje i uz odgovarajuća procesna jamstva.

Praksa segregacije i drugi oblici discipline također mogu biti diskriminirajući kada se rutinski primjenjuju na određene skupine pritvorenika/zatvorenika.

Kada razmatraju primjenu segregacije u kontekstu seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, promatrači bi trebali uzeti u obzir sljedeće:

- Pod kojim se okolnostima pritvorenici/zatvorenici mogu odvojiti i smjestiti u samicu? Je li to jasno uređeno?
- Primjenjuje li se segregacija i samica kao zaštitna mjera za žrtve SGBV-a ili osobe za koje se smatra da su pod rizikom? Ako primjenjuje, donosi li se takva odluka u dogovoru s tom osobom?
- Postoje li naznake da se segregacija i samica ili druge disciplinske mjere nerazmjerno primjenjuju na određene skupine pritvorenika/zatvorenika?
- Kako je uređena primjena segregacije i samice? Koje procesne mjere zaštite od SGBV-a i drugih oblika nasilja postoje?
- Upućuju li se u samicu maloljetnici, trudnice, žene s novorođenčadi i dojilje, kao i zatvorenici s mentalnim ili fizičkim poteškoćama?
- Imaju li osobe koje se drže u samici ili segregaciji i dalje pravo kontaktirati svoju obitelj i odvjetnika, uključujući posjete?
- Posjećuju li zdravstveni djelatnici redovito osobe koje se podvrgavaju disciplinskim kaznama, uključujući segregaciju i samicu? Mogu li oni koji su podvrgnuti takvoj kazni dobiti pristup zdravstvenom djelatniku na zahtjev?
- Angažiraju li se drugi pritvorenici/zatvorenici u bilo kakvom disciplinskom svojstvu?
- Prevladavaju li u ustanovi neformalni sustavi kažnjavanja pritvorenika/zatvorenika?
- Jesu li disciplinske mjere i zaštitna segregacija propisno evidentirani i nadzirani?
- Postoje li kamere za videonadzor ili drugi nadzorni uređaji u prostorijama za segregaciju/izolaciju?

8.7 Opći uvjeti života i potencijalne „slijepe točke“

U mjestima lišavanja slobode mogu postojati određeni dijelovi koji podrazumijevaju visok rizik od SGBV-a. To može uključivati zajedničke ćelije i zahode i prostore za tuširanje, kao i područja koja se slabije nadziru i prate, uključujući hodnike, prostorije za stručno i drugo osposobljavanje i kuhinje. Ovi rizici mogu biti složeniji u područjima gdje nema kamera za videonadzor ili druge nadzorne opreme, ili kada se pritvorenici/zatvorenici izvode iz prostorija kako bi sudjelovali u programima stručnog osposobljavanja i drugim aktivnostima.

Prilikom procjene rizika od SGBV-a, promatrači trebaju pregledati sve dijelove ustanove, uključujući potencijalne „slijepe točke“, spavaonice, zahode i tuševe. Nadzor nad ovim lokacijama treba biti u ravnoteži s poštovanjem privatnosti. Promatrači bi mogli razmisliti i o posjetima vanjskim objektima u kojima pritvorenici/zatvorenici provode vrijeme, kao što su npr. objekti za obuke ili radni angažman, čak i ako ih nadzire osoblje koje nije zaposleno u pritvorskoj ustanovi.

Općenito, prenapučene ustanove i objekti kojima nedostaju resursi predstavljaju veći rizik od SGBV-a jer osoblje nije u mogućnosti propisno pratiti i kontrolirati postupke pritvorenika i osoblja, zato što i samo osoblje može neprimijećeno vršiti zlostavljanje, kao i objekti u kojima nema dovoljno resursa za rješavanje problema.

Prilikom procjene općih uvjeta života u određenim ustanovama, promatrači trebaju razmotriti:

- Koliko je ustanova eventualno prenapučena?
- Kakav je omjer osoblja i zatvorenika?
- Je li svim osumnjičenicima/zatvorenicima osiguran zaseban krevet?
- Postoji li redovit noćni nadzor nad ćelijama i spavaonicama?
- Jesu li uspostavljeni aranžmani kojima se osigurava da se pritvorenici/zatvorenici ne moraju javno tuširati ili koristiti zahod, a posebno da se žene ne moraju tuširati ili koristiti toalet pred muškim osobljem?
- Postoje li posebni aranžmani vezano za prostore za tuširanje za transrodne i interseksualne pritvorenike/zatvorenike?
- Nadzire li odgovarajuće osoblje sve dijelove zatvora i postoji li adekvatan nadzor nad svim aktivnostima zatvorenika, uključujući vanjske programe obuke i rada?
- Moraju li žene hodati kroz prostore u kojima su smješteni muškarci kako bi pristupile prostorima za edukaciju, rad ili rekreaciju?
- Postoje li u svakoj ćeliji/spavaonici zujalice ili druga sredstva komunikacije koja pritvorenici/zatvorenici mogu po potrebi koristiti za privlačenje pozornosti?

8.8 Tranzit i transfer

Pritvorenici/zatvorenici su izloženi povećanom riziku od nasilja tijekom tranzita između različitih ustanova, uključujući hitnu evakuaciju, jer trenutno je općenito manji broj mehanizama za zaštitu i praćenje. Tijekom tranzita je povećan rizik od nedoličnog ponašanja osoblja ili SGBV-a od strane drugih pritvorenika/zatvorenika koji inače ne bi došli u međusobni kontakt. Osoblje također može biti pod većim rizikom tijekom tog razdoblja.

Ovi rizici su posebno akutni ako u vozilima koja se koriste za transport nema nadzornih kamera i ako nije izvršena procjena podobnosti transportnog osoblja za nadziranje određenih pritvorenika/zatvorenika. Propisi koji se primjenjuju u mjestima lišavanja slobode i koji štite od SGBV-a, možda se neće primjenjivati ili će se primjenjivati u blažoj mjeri tijekom prijevoza, uključujući odredbu da se muškarci i žene drže odvojeno i da žene nadzire isključivo žensko osoblje. Isto tako, procjene o tome je li prikladno da pritvorenici/zatvorenici provedu vrijeme zajedno možda se neće strogo provoditi tijekom tranzita.

Transfer transrodnih i interseksualnih osoba treba se vršiti s posebnom pozornošću i osjetljivošću, imajući u vidu posebne rizike s kojima su osobe suočene.

Rizik od zlostavljanja tijekom tranzita može biti povećan kada su nedržavne agencije odgovorne za transport pritvorenika/zatvorenika, posebice ako nisu prošle propisne provjere ili ako ne postoji učinkovit sustav za praćenje njihovog ponašanja.

Prilikom praćenja rizika i pojave seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja tijekom tranzita, promatrači bi trebali uzeti u obzir sljedeće:

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Postoje li politike kojima su regulirani uvjeti transfera kako bi se smanjio rizik od nasilja? Je li seksualno i rodno uvjetovano nasilje posebno obrađeno u tim smjernicama na rodno osjetljiv način?
- Koriste li se pojedinačne procjene rizika za donošenje informiranih odluka o premještanju određenih pritvorenika/zatvorenika odvojeno ili zajedno?
- Tko je odgovoran za transport pritvorenika/zatvorenika? Postoje li procedure kojima je regulirano ponašanje ovih pojedinaca ili subjekata?
- Sudjeluje li muško osoblje u transportu pritvorenika/zatvorenika? Ako sudjeluje, postoje li dodatne zaštitne mjere? Je li nazočnost i ženskog člana osoblja obvezna?
- Prevoze li se žene i muškarci u pritvoru/zatvoru odvojeno? Prevoze li se odrasle osobe i maloljetnici odvojeno? Ako ne, postoje li posebne zaštitne mjere?

- Prevoze li se pritvorenici/zatvorenici obično u skupinama ili se neki prevoze sami? Koliko članova osoblja obično sudjeluje u transferu?
- Postoje li posebne procedure ili zaštitne mjere za tranzit transrodnih i interseksualnih osoba?
- Imaju li pritvorenici/zatvorenici priliku obavijestiti svoje odvjetnike, članove obitelji ili ostale treće osobe prije premještanja?
- Bilježe li se datum, vrijeme i svrha transfera?
- Je li bilo navoda o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju tijekom transfera? Ako jeste, koji je bio ishod?

Procjena prijevoznih sredstava

U većini slučajeva promatrači nemaju priliku biti nazočni u policijskom ili zatvorskom vozilu tijekom tranzita. Međutim, tijekom svojih promatračkih posjeta, članovi tima mogu promatrati kako se pritvorenici/zatvorenici prebacuju do i iz ustanove, kao i kada ulaze ili izlaze iz vozila. Oni, također, mogu pratiti vozila do i od različitih ustanova. Ako se to radi nenajavljeno, ali zatvorsko osoblje zna da može doći do takvog praćenja, ono može biti učinkovito sredstvo za odvratanje od nasilja tijekom tranzita.

Prilikom praćenja premještanja pritvorenika/zatvorenika iz jedne ustanove u drugu, promatrači trebaju biti svjesni svih rizičnih situacija, uključujući potencijalne crne točke. To, npr., može uključivati razdoblja kada pritvorenici/zatvorenici čekaju u bolnicama i sudovima, ili kada ih vode do toaleta tijekom tranzita.

Promatrači trebaju obratiti posebnu pozornost na transfer žena i maloljetnika, kao i na raspored osoblja za ove skupine. Promatrači mogu zatražiti i da pregledaju vozila koja se koriste za transport pritvorenika/zatvorenika i pitati mogu li izravno promatrati njihov premještaj. Pritom bi trebali uzeti u obzir sljedeće:

- Postoje li kamere za videonadzor i/ili uređaji za audiosnimanje u svim vozilima koja se koriste za transport pritvorenika/zatvorenika? Prate li adekvatno obučene i provjerene osobe takve snimke redovito i učinkovito?
- Koje vrste vozila se koriste za transport pritvorenika/zatvorenika? Jesu li pritvorenici/zatvorenici na bilo koji način fizički odvojeni tijekom tranzita i postoji li mogućnost fizičkog kontakta između njih?
- Jesu li pritvorenici/zatvorenici redovito vezani tijekom transfera?

Informacije od osoblja odgovornog za transport pritvorenika/zatvorenika

- Je li osoblje prošlo posebnu obuku o zaštiti pritvorenika od zlostavljanja tijekom transporta?
- Tko odlučuje koji se pritvorenici/zatvorenici mogu prevoziti zajedno? Je li ta odluka utemeljena na procjeni rizika i potreba?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Postoje li prijave pritvorenika/zatvorenika da su bili izloženi nasilju tijekom tranzita? Znaju li pritvorenici kako podnijeti pritužbu u takvoj situaciji? Je li bilo pritužbi i, ako jeste, koji je bio ishod?
- Mogu li pritvorenici/zatvorenici obavijestiti svoju obitelj/prijatelje/dругu kontakt osobu i odvjetnika prije premještanja u drugu ustanovu?
- Jesu li pritvorenice/zatvorenice tijekom tranzita pod nadzorom muškog osoblja? Je li nazočno i žensko osoblje? Prebacuju li se pritvorenice/zatvorenice istim vozilom kao i pritvorenici/zatvorenici? Ima li fizičkog kontakta?
- Prebacuju li se maloljetnici istim vozilom kao i odrasli pritvorenici/zatvorenici? Ima li fizičkog kontakta?

8.9 Početni liječnički pregled i stalna zdravstvena skrb kao čimbenik rizika

Kada pritvorenici/zatvorenici koriste zdravstvene usluge u mjestima lišavanja slobode, mogu biti pod rizikom od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Međutim, usluge zdravstvene skrbi također mogu igrati ključnu ulogu u otkrivanju i prevenciji seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. U ovom dijelu se kratko govori o zdravstvenoj skrbi kao čimbeniku rizika, dok je zdravstvena skrb kao preventivni čimbenik obrađena u narednom dijelu koji govori o pristupu zdravstvenoj skrbi ([dio 9.2.](#)).

Zahtjev da zatvorenici imaju pristup zdravstvenim uslugama u potpunoj privatnosti i povjerljivosti može biti u sukobu s dužnošću zatvorskih tijela da osiguraju sigurnost zatvorenika, osoblja, pružatelja usluga i posjetitelja u svakom trenutku. Stoga i pritvorenici/zatvorenici i zdravstveni djelatnici mogu biti izloženi riziku od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja tijekom početnih medicinskih pregleda i kasnijih pregleda od strane zdravstvenih djelatnika, osobito ako je zatvorenik sam u prostoriji sa zdravstvenim djelatnikom.

Ovaj rizik je prisutan tijekom konzultacija sa zdravstvenim osobljem u zatvoru, kao i sa zdravstvenim djelatnicima izvan ustanove. Seksualno i rodno uvjetovano nasilje može se pojaviti u zdravstvenim službama u zatvoru ili na drugim mjestima, kao što su bolnice i specijalističke klinike. Do takvog nasilja može doći i u ćeliji ili mjestu za kažnjavanje zatvorenika.

Promatrači bi stoga trebali provjeriti je li prijavljeno zlostavljanje tijekom medicinskih konzultacija i drugih interakcija sa zdravstvenim djelatnicima, kao i mjere koje su poduzete na prevenciji seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u kontekstu pružanja zdravstvene skrbi u zatvoru.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Postoji li kodeks ponašanja zdravstvenih djelatnika koji rade u mjestima lišavanja slobode i, ako postoji, bavi li se SGBV-om? Bave li se politike i smjernice za zdravstvenu skrb u zatvorima ponašanjem, odnosno nedoličnim ponašanjem medicinskog osoblja, uključujući seksualno nasilje i diskriminaciju?
- Je li bilo pritužbi pritvorenika/zatvorenika na SGBV u medicinskim ustanovama ili tijekom drugih interakcija sa zdravstvenim djelatnicima?
- Postoje li zabilježeni slučajevi disciplinskog ili kaznenog progona medicinskog osoblja u zatvoru zbog seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja nad pritvorenicima/zatvorenicima? Ako postoje, jesu li nadležna tijela zbog toga uvela bilo kakve izmjene u politiku i praksu zdravstvene skrbi?
- Jesu li podaci o početnim medicinskim pregledima, naknadnim liječničkim pregledima i zdravstvenim potrebama pritvorenika/zatvorenika propisno evidentirani, uključujući datum i lokaciju medicinskih pregleda, identitet zdravstvenog djelatnika koji je obavio pregled i svaki kontrolni pregled?
- Vršte li se provjere podobnosti zatvorskeg medicinskog osoblja za rad u pritvorskim sredinama, uključujući procjenu njihovog stava prema pritvorenicima/zatvorenicima? Je li to slučaj i sa zdravstvenim osobljem koje upošljavaju privatne agencije?

Pregled prostorija zdravstvenih službi

Lokacija i raspored prostorija zdravstvene službe u zatvoru važni su za procjenu rizika od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Zdravstveni objekti ne bi trebali biti smješteni u izoliranim područjima, ali se liječnički pregledi moraju obavljati u punoj privatnosti i povjerljivosti. U procjeni čimbenika rizika od SGBV-a u zdravstvenim objektima, promatrači bi se mogli usredotočiti na sljedeća područja:

- Gdje se nalaze zdravstveni objekti? Jesu li posebno izolirani?
- U kakvim uvjetima se obavljaju liječnički pregledi? Pruža li raspored vrata i prozora punu privatnost i povjerljivost?

- Jesu li vrata obično zatvorena ili zaključana tijekom medicinskih pregleda?
- Postoji li u prostoriji gumb za uzbunu koji pacijent ili zdravstveni djelatnik, ukoliko je potrebno, može pritisnuti kako bi privukao pozornost? Jesu li zatvorski čuvari u blizini u slučaju da moraju intervenirati?
- Postoje li zasebne medicinske prostorije za muškarce i žene te odrasle osobe i maloljetnike?

Procjena ponašanja zdravstvenih djelatnika

Informacije od zdravstvenog osoblja

- Prolazi li zdravstveno osoblje bilo kakvu obuku o pružanju zdravstvene skrbi u pritvorskom okruženju ili konkretno o radu sa zatvorenicima?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Osjećaju li se pritvorenici/zatvorenici ugroženo, degradirano ili poniženo tijekom liječničkih pregleda, uključujući i početne liječničke preglede?
- Postoje li prijave protiv medicinskog osoblja zbog korištenja neprimjerenih riječi i/ili govora tijela ili neprimjerenog dodirivanja osobe tijekom liječničkih pregleda?
- Smatraju li pritvorenici/zatvorenici da se mogu žaliti na postupke zdravstvenog osoblja u vezi sa slučajevima SGBV-a, ako je to potrebno? Je li bilo takvih pritužbi i, ako jeste, koji je bio ishod?
- Jesu li ikad članovi osoblja ili drugi zatvorenici nazočni liječničkim pregledima, odnosno sudjeluju li u njima?

Fokusiranje na određene skupine i pojedince

- Imaju li pritvorenice/zatvorenice pravo odbiti vaginalni pregled i uskratiti informacije o svom reproduktivnom zdravlju?
- Imaju li žene mogućnost pregleda od strane zdravstvene djelatnice? Ako to nije moguće, smije li ih tijekom pregleda pratiti ženska osoba po vlastitom izboru?
- Pitaju li se transrodni i interseksualni pritvorenici/zatvorenici s kojim se spolom identificiraju i pregledava li ih potom zdravstveni djelatnik odgovarajućeg spola?
- Osjeća li se žensko zdravstveno osoblje posebno ranjivo kada pregledavaju muške pacijente?
- Ako je zatvorenik u pratnji djeteta, može li on pratiti dijete na početni zdravstveni pregled i kasnije preglede?
- Jesu li zatvorenice ikad podvrgnute pregledu kako bi se utvrdilo njihovo djevičanstvo?

9. AKTIVNOSTI PRAĆENJA U SVRHU PREVENCIJE I ODGOVORA NA SGBV

Pored sagledavanja čimbenika rizika, važno je da promatrači procijene učinkovitost postojećih mjera za prevenciju i odgovor na seksualno i rodno uvjetovano nasilje. U ovom dijelu su utvrđene specifične teme koje promatrači mogu uključiti u svoja pripremna istraživanja i tijekom posjeta i intervjuu u ustanovama, kao i predložena pitanja za relevantne dionike koja bi se mogla uključiti u postojeće alate za praćenje. Uključeni su i dodatni prijedlozi koji se odnose na specifične rizične skupine, gdje je to relevantno.

9.1 Procjene rizika i potreba

Početne, stalne i individualizirane procjene rizika i potreba ključni su alati u identificiranju znakova ranjivosti ili agresije kod pritvorenika/zatvorenika. Kada se pravilno primjenjuju, učinkoviti alati za procjenu mogu odigrati važnu ulogu u sprječavanju SGBV-a osiguravanjem ispunjavanja individualnih potreba i uvođenjem odgovarajućih mjera sigurnosti i planova izdržavanja kazne. Dobre procedure klasifikacije i procjene smanjuju rizik da ugroženi pritvorenici/zatvorenici budu smješteni s potencijalnim počiniteljima SGBV-a, a mogu smanjiti i rizike za zatvorsko osoblje i posjetitelje.

Nažalost, mnogi alati za procjenu rizika i potreba osmišljeni su da predvide ponašanja muškaraca i ne uzimaju u obzir rodno specifične potrebe i okolnosti zatvorenica.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Uključuju li alati za procjenu rizika i potreba procjenu rizika pritvorenika/zatvorenika da će biti seksualno zlostavljeni ili seksualno nasilni prema drugima, uključujući procjenu njihove prethodne povijesti nasilja ili nasilnog ponašanja?
- Postoje li posebne mjere zaštite za osobe za koje je utvrđeno da su pod rizikom od SGBV-a?
- Provode li se procjene rizika u svim fazama pritvora, uključujući policijsko zadržavanje i transfer zatvorenika?

- U kojoj fazi se vrše navedene procjene? Jesu li redovito revidirane i ažurirane i je li pritvorenik/zatvorenik uključen u taj proces?
- Koje procedure/procjene rizika postoje da bi se odredilo kako se osoblje treba rasporediti na rad s različitim pritvorenicima/zatvorenicima?
- Koje procjene rizika i potreba se koriste kao temelj za izradu individualnih planova izdržavanja kazne, uključujući rizike od nasilja i/ili potrebu za zaštitom od nasilja?
- Tko vrši te procjene? Jesu li te osobe prošle obuku o procjeni rizika i potreba povezanih sa SGBV-om?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Znaju li pritvorenici/zatvorenici da je bilo kakva procjena rizika i potreba provedena u bilo kojoj fazi njihovog uhićenja i pritvora? Ako znaju, jesu li bili uključeni u taj proces? Kako se povijest seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja uključuje u procjenu?
- Kako se procjene rizika i potreba redovito ažuriraju?

Fokusiranje na određene skupine i pojedince

- Uključuju li procjene rizika i potreba u vezi s rizikom od seksualnog nasilja i razmatranje je li osoba pripadnik LGBTI zajednice ili se takvom doživljava?
- Postoje li alati za procjenu rizika i potreba koji se bave rodno specifičnim potrebama i okolnostima zatvorenica, uključujući rizike od SGBV-a?

9.2 Pristup zdravstvenoj skrbi

Zdravstveni djelatnici mogu odigrati ključnu ulogu u otkrivanju znakova zlostavljanja i sprječavanju SGBV-a. Kako bi to uradili, trebaju imati pristup pritvorenicima u policijskom pritvoru, kao i onima koji su već prebačeni u zatvor.

Liječnički pregled pri prvom prijemu u policijski pritvor ili zatvor omogućuje osoblju da otkrije i zabilježi sve naznake da je došlo do SGBV-a, uključujući sve mentalne ili psihijatrijske poremećaje koji upućuju na incidente seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. To se može odnositi na seksualno i rodno uvjetovano nasilje koje se dogodilo prije uhićenja, uključujući nasilje u obitelji ili zlostavljanje koje se dogodilo tijekom uhićenja ili u policijskom pritvoru.

Dostupnost stalne medicinske skrbi, također, može igrati ključnu ulogu u prepoznavanju i sprječavanju zlostavljanja u mjestima lišavanja slobode. To je moguće samo ako se svi

prিতvorenici/zatvorenici mogu obratiti medicinskom osoblju u potpunoj privatnosti i povjerljivosti, te ako je zdravstveno osoblje propisno obučeno za prepoznavanje i dokumentiranje znakova zlostavljanja. Ako su zdravstveni djelatnici neovisni o policiji/zatvorskoj upravi, vjerojatnije je da će pritvorenici/zatvorenici smatrati da im mogu sigurno prijaviti slučajeve SGBV-a, a osoblje će vjerojatnije prijaviti nasilje. Svi liječnički pregledi trebaju uključivati razgovor s pritvorenicima/zatvorenicima kako bi im se pružila prilika da prijave zlostavljanje.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Je li zatvorsko zdravstveno osoblje neovisno o upravi zatvora? Tko njime izravno rukovodi i kome odgovara?
- Postoji li procedura kojom su utvrđeni koraci koje zdravstveni djelatnici trebaju poduzeti ako posumnjaju da je došlo do SGBV-a?
- U kojoj fazi prijema se obavlja početni liječnički pregled zatvorenika? Podrazumijeva li početni liječnički pregled bilo kakav osvrt na ranija iskustva sa SGBV-om?
- Sadrži li standardni obrazac medicinskog kartona odjeljak o mučenju i drugim oblicima zlostavljanja ili konkretno SGBV-u?
- Priprema li medicinski tim periodične statističke podatke o slučajevima zlostavljanja za koje sazna ili konkretno o slučajevima SGBV-a?
- Postoji li obveza da se zatvorenici podvrgnu ponovnom liječničkom pregledu u slučajevima kada budu vraćeni u policijski pritvor radi istrage?
- Jesu li dostupni statistički podaci o broju slučajeva SGBV-a, koje je zabilježilo medicinsko osoblje, između ostalog i tijekom početnih i kasnijih liječničkih pregleda?

Pregled prostorija zdravstvenih službi i mjesta gdje se drže medicinski kartoni

- U kakvim uvjetima se obavljaju liječnički pregledi? Omogućuje li raspored vrata i prozora punu privatnost i povjerljivost?
- Jesu li zatvorske zdravstvene službe smještene na lokaciji gdje im svi pritvorenici mogu pristupiti ako je potrebno? Kako se ostvaruje pristup zdravstvenim službama u ustanovama u kojima se nalaze i muškarci i žene, odnosno odrasle osobe i maloljetnici?
- Gdje se čuvaju medicinski kartoni i kome je dopušten pristup? Jesu li spisi propisno zaključani? Čuvaju li se odvojeno od glavnog dosjea zatvorenika?
- Postoje li još neke mjere za osiguravanje medicinske povjerljivosti?

Informacije od zdravstvenog osoblja

- Prolazi li zdravstveno osoblje konkretnu obuku o identificiranju slučajeva SGBV-a i/ili obuku o odgovarajućim načinima postupanja sa žrtvama SGBV-a? Jesu li neki članovi medicinskog osoblja specijalizirani za bavljenje SGBV-om?
- Je li zatvorsko medicinsko osoblje prošlo obuku o primjeni Priručnika o učinkovitoj istrazi i dokumentiranju mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja (Istanbulski protokol)?²¹
- Ako među osobljem nema stručnjaka za SGBV, postoje li zdravstveni djelatnici izvan ustanove koji se mogu pozvati ako osoblje posumnja da je zatvorenik bio žrtva SGBV-a?
- Koja vrsta potpore i tretmana je dostupna žrtvama SGBV-a?
- Je li osoblje dužno prijaviti ako primijeti znakove seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja? Moraju li prvo dobiti suglasnost žrtve?
- Je li osoblje ikada primilo prijave da su pritvorenici/zatvorenici bili žrtve SGBV-a (bilo prije ili tijekom pritvora)? Zna li osoblje kako postupiti u tim situacijama?
- Podvrgavaju li se svi zatvorenici liječničkom pregledu po prijemu u policijski pritvor/zatvor? Ukoliko se podvrgavaju, kada se on obično obavlja?
- Koje je radno vrijeme zdravstvene službe u pritvorskoj ustanovi? Je li medicinsko osoblje dostupno i noću?
- Kakva je procedura putem koje pritvorenici/zatvorenici mogu zatražiti pregled kod zdravstvenog djelatnika? Kako osoblje osigurava da oni mogu zatražiti medicinsku pomoć uz punu privatnost i povjerljivost?
- Ima li među zdravstvenim osobljem stručnjaka za mentalno zdravlje?
- Imaju li zatvorenici koji su kažnjeni na bilo koji način, uključujući i samicu, pristup zdravstvenim djelatnicima kada im je potrebno? Posjećuje li zatvorsko zdravstveno osoblje svakodnevno zatvorenike koji se drže u bilo kojem obliku prisilne segregacije?

---

21 OHCHR, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, op. cit., napomena 15.

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Imaju li pritvorenici/zatvorenici priliku ispričati medicinskom osoblju o svojim prošlim iskustvima sa SGBV-om? Ako imaju, koje se mjere obično poduzimaju?
- Smatraju li pritvorenici/zatvorenici da mogu sigurno i povjerljivo prijaviti incidente SGBV-a zdravstvenom osoblju u zatvoru ako to žele? Ako ne, zašto?
- Mogu li pritvorenici/zatvorenici zatražiti liječničke preglede u potpunoj povjerljivosti? Znaju li kako to uraditi?
- Obavljaju li se početni i kasniji liječnički pregledi u potpunoj privatnosti i povjerljivosti?

Fokusiranje na određene skupine i pojedince

- Je li dostupno žensko medicinsko osoblje? Ako zatvorenica zatraži da je pregleda zdravstvena djelatnica, je li joj to omogućeno?
- Je li itko od zdravstvenog osoblja specijaliziran za pitanja zdravstvene skrbi žena i djevojčica, uključujući skrb o reproduktivnom zdravlju?
- Pregledaju li se novopridošle zatvorenice radi mogućih znakova seksualnog i drugih oblika nasilja?
- Postoje li specijalisti za zdravstvenu skrb djece koja borave s roditeljima u zatvoru?

Zdravstvena skrb i druge popratne mjere za osobe koje su prijavile seksualno nasilje

Prilikom intervjuiranja osoba koje su prijavile seksualno nasilje i zatražile odgovarajuće mjere, promatrači bi mogli pokušati dobiti više informacija o sljedećem:

- Koliko vremena je proteklo od prijave nasilja do reakcije nadležnih tijela?
- Je li osoblje reagiralo brzo i propisno prikupilo dokaze?
- Je li, ubrzo nakon prijave nasilja, bilo prilike za razgovor sa zdravstvenim djelatnikom, uključujući stručnjaka za mentalno zdravlje?
- Jesu li dostupne bilo kakve dodatne usluge, uključujući savjetovanje ili pristup službama u zajednici, i je li ta potpora u tijeku?

- Je li im, kada je to potrebno, omogućena hitna kontracepcija, testovi na trudnoću i testiranja i informacije o spolno prenosivim bolestima?
- Je li provedena istraga o nasilju i jesu li obaviješteni o ishodu?
- Jesu li imali daljnje kontakte s počiniteljem?
- Osjećaju li se zaštićeno od daljnjeg zlostavljanja ili odmazde?

9.3 Kontakt s vanjskim svijetom

Kontakt s vanjskim svijetom ključna je mjera zaštite osobe u pritvoru od seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja. Pritvorenici/zatvorenici, koji imaju malo ili nimalo kontakta s obitelji, prijateljima, odvjetnicima ili vanjskom zajednicom, mogu biti izloženi posebnom riziku od nasilja, ne samo zbog utjecaja izolacije, nego i zato što im takav kontakt pruža ključnu priliku da prijave nasilje ili prijetnje nasiljem.

Međutim, posjeti izvana mogu biti korisni kod prevencije ili prijavljivanja SGBV-a samo ako pritvorenici/zatvorenici smatraju da mogu na siguran, privatan i povjerljiv način prijaviti nasilje ili prijetnju nasiljem.

Pristup vanjskom svijetu od presudnog je značaja za sprječavanje odmazde i daljnjeg nasilja nad onima koji su podnijeli pritužbe zbog SGBV-a, za osiguravanje da te osobe dobiju odgovarajuće savjetovanje i potporu, kao i da će se propisno postupiti po pritužbi.

Manje je vjerojatno da će počinitelji seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja napasti osobe za koje znaju da mogu prijaviti zlostavljanje ili koje izgledaju manje ranjivo jer imaju potporu izvana. Mogući počinitelji će možda biti manje skloni činjenju nasilnih djela ako sami imaju redovite kontakte s obitelji, prijateljima i drugim osobama.

Kontakt s vanjskim svijetom posebno je važan u situacijama u kojima je povećan rizik od SGBV-a, kao npr. u ranim fazama uhićenja i pritvora, ili ako je pritvorenik/zatvorenik odvojen od ostalih. Neke skupine, uključujući žene, maloljetnike i strane državljane, mogu imati specifične potrebe kada je u pitanju osiguravanje značajnog kontakta s vanjskim svijetom.

Ostvarivanje kontakta između pritvorenika/zatvorenika i članova njegove obitelji, prijatelja, odvjetnika i drugih, također, može predstavljati rizik od SGBV-a za pritvorenika/zatvorenika ili njegovog posjetitelja, posebice tijekom privatnih posjeta. Stoga bi zatvori trebali vršiti procjene rizika na temelju prirode posjeta kako bi uspostavili ravnotežu između potencijalnih rizika od nasilja i prava na privatnost.

Pravo na bračne posjete može doprinijeti prevenciji SGBV-a, ali može podrazumijevati i čimbenike rizika koje treba uzeti u obzir. Procedure trebaju biti uspostavljene, a prostorije stavljene na raspolaganje uz dužno poštivanje sigurnosti i dostojanstva.

Pritvorenici/zatvorenici i njihovi posjetitelji moći će, također, pružiti informacije o vlastitim iskustvima posjeta zatvoru ili drugim oblicima komunikacije, kao i informacije o tome koliko postojeći aranžmani omogućuju pritvorenicima/zatvorenicima da sigurno prijave slučajeve SGBV-a.

Promatrači, također, mogu dobiti uvid u to kako su organizirani različiti oblici komunikacije i kakve su razine privatnosti i povjerljivosti putem izravnog promatranja, kao i kroz vlastitu interakciju s pritvorenicima/zatvorenicima. Tijekom kontrola oni mogu promatrati kako osoblje komunicira s posjetiteljima zatvora, potom razine nadzora i praćenja, kao i vrste dopuštenih posjeta.

Pripremno istraživanje i pregled dokumentacije

- Postoje li važeći zakoni, politike i procedure vezane za obiteljske posjete i druge oblike komunikacije s vanjskim svijetom?
- Sadrže li dosjei zatvorenika kontakt informacije članova obitelji, uključujući kontakte za hitne slučajeve?
- Koliki se postotak registriranih pritužbi odnosio na probleme u ostvarivanju prava na kontakte s vanjskim svijetom?
- Postoji li mehanizam koji omogućuje da odvjetnici, članovi obitelji, prijatelji i drugi podnesu pritužbe zatvorskoj upravi u ime pritvorenika/zatvorenika? Koliko često se koristi taj mehanizam?
- Vode li nadležna tijela evidenciju za svakog zatvorenika o posjetima članova obitelji, odvjetnika itd.?
- Postoji li sustav dobrovoljnih posjeta za one koje obitelj ili prijatelji ne posjećuju?
- Koliki postotak pritvorenika/zatvorenika ima kontakte s odvjetnikom ili pružateljem pravne pomoći?
- Postoji li sustav za procjenu koji bi to pritvorenici/zatvorenici mogli primati bračne posjete, kako bi se uzeli u obzir rizici po samog pritvorenika/zatvorenika ili njegovog posjetitelja?

Procjena prostora za posjetitelje i komunikacijskih objekata

- Pružaju li prostorije za posjete odvjetnika punu privatnost i povjerljivost kako bi pritvorenici/zatvorenici mogli na siguran način prijaviti SGBV svom zakonskom zastupniku ako to žele?

- Općenito, pružaju li prostorije za posjete privatnost, uz istovremenu mogućnost vizualnog nadzora ako je potrebno?
- Imaju li svi pritvorenici/zatvorenici pristup telefonu, kao i sredstvima za slanje pisama i drugim oblicima komunikacije kako bi putem ovih kanala sigurno i povjerljivo mogli prijaviti nasilje ili strah od njega? Pruža li se potpora osobama koje nemaju novca?
- Pružaju li prostorije za bračne posjete punu privatnost kako bi se izbjegao voajerizam? Postoji li u prostoriji sredstvo pomoću kojeg pritvorenik/zatvorenik ili njegov posjetitelj može upozoriti nadležna tijela u slučaju nasilja?

Evaluacija kako se vanjski kontakt ostvaruje u praksi

Informacije od osoblja i uprave

- Koliko često i koje vrste posjeta su dopuštene te koliko one traju?
- Razlikuju li se učestalost, vrsta i trajanje posjeta među skupinama zatvorenika i, ukoliko se razlikuju, zbog čega je tako?
- Dopušta li ustanova bračne posjete? Ako dopušta, odnosi li se to jednako na muškarce i žene?
- Kakve procedure procjene rizika postoje za privatne ili intimne posjete?
- Kako se prate telefonski pozivi, ručna i elektronička korespondencija?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- U kojoj fazi pritvorenici/zatvorenici mogu obavijestiti svoju obitelj i odvjetnika o svom uhićenju i zatvaranju?
- Mogu li se pritvorenici/zatvorenici sastati sa svojim zakonskim zastupnikom u potpunoj privatnosti?
- Mogu li na siguran način prijaviti slučajeve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja svom odvjetniku, članu obitelji ili drugoj kontakt osobi? Ako ne, zbog čega ne mogu?
- Smatraju li da bi to mogli učiniti tijekom posjeta, telefonom, pismom ili drugim sredstvima komunikacije? Ako ne, zašto?

Informacije od obitelji, prijatelja, odvjetnika i ostalih

- Jesu li zatvorenici ikad govorili o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u zatvoru, bilo nad njima ili drugim osobama?
- Znaju li posjetitelji je li njima omogućeno podnijeti pritužbe na SGBV u ime zatvorenika? Ako znaju, poznaju li taj postupak? Kako su saznali za to?

- Postoje li prijave da su i sami posjetitelji doživjeli SGBV tijekom posjeta pritvorskoj ustanovi? Ako postoje, jesu li mogli podnijeti pritužbu zbog toga? Kakav je bio rezultat?
- Jesu li posjetitelji ikada smatrali da su pod rizikom od SGBV-a tijekom posjeta? Ako jesu, tko je predstavljao prijetnju i u kakvim okolnostima?

Promatranje posjeta zatvoru

- Komunicira li osoblje na odgovarajući način s posjetiteljima, uključujući djecu?
- Mogu li zatvorenici razgovarati sa svojim vanjskim kontaktima za vrijeme posjeta i telefonskih razgovora, a da ih ne čuju članovi osoblja i drugi zatvorenici?
- Kada članovi osoblja vizualno promatraju posjete zatvoru, izgledaju li one prijeteće ili zastrašujuće zatvorenicima i/ili članovima njihovih obitelji?

Fokusiranje na određene skupine i pojedince

Zatvorenici, koji su u najvećem riziku od SGBV-a, također mogu imati manje kontakta s vanjskim svijetom, uključujući strane državljane, izbjeglice i migrante, zatvorenike s visokim stupnjem sigurnosnog rizika i one koji se drže u segregaciji. Promatrači bi stoga trebali provjeriti i potvrditi potiču li nadležna tijela i olakšavaju li komunikaciju s vanjskim svijetom za sve pritvorenike/zatvorenike. Trebali bi tražiti i pozitivne primjere gdje nadležna tijela čine posebne napore kako bi omogućili kontakt onima kojima je pomoć najpotrebnija.

- Postoje li posebne smjernice o tome kada i kako obavijestiti veleposlanstva i konzulate o uhićenju jednog od njihovih državljana?
- Postoje li posebni aranžmani koji stranim državljanima omogućuju da kontaktiraju svoje veleposlanstvo ili konzulat te svoju obitelj i prijatelje?
- Mogu li veleposlanstva i konzulati podnositi pritužbe u ime stranih državljana?
- Mogu li pritvorenici/zatvorenici koji su na neki način kažnjeni, uključujući držanje u segregaciji, i dalje imati kontakt s vanjskim svijetom?
- Postoje li posebni programi za pritvorenike/zatvorenike koji nemaju s kim komunicirati, koji nemaju posjetitelje?
- Postoje li posebni programi posjeta za one koji su ranije bili žrtve ili počinitelji SGBV-a?
- Postoje li ograničenja vanjske komunikacije za zatvorenike s visokim stupnjem sigurnosnog rizika?

9.4 Pristup informacijama

Prilikom prijema, svi pritvorenici/zatvorenici trebaju dobiti informacije o svojim pravima, uključujući i informaciju kako da povjerljivo podnesu pritužbu ako su njihova prava povrijeđena. Trebaju biti obaviješteni i o disciplinskim kaznama koje se mogu primijeniti ako krše pravila, uključujući ona koja se odnose na seksualno i rodno uvjetovano nasilje. Ove informacije moraju biti dostupne svim pritvorenicima/zatvorenicima na jeziku i u formatu koji razumiju.

Promatrači trebaju istražiti vrste informacija koje su dostupne zatvorenicima, uključujući sljedeće:

- Dostavljaju li se pritvorenicima/zatvorenicima i članovima osoblja informativni materijali o SGBV-u i o tome što mogu uraditi ako postanu žrtve nasilja, uključujući kontakt podatke za usluge potpore u slučaju SGBV-a, telefonske linije, te kako kontaktirati mehanizme za praćenje?
- Daju li im se bilo kakve informacije o zaštitnim mjerama koje se primjenjuju za osobe koje tvrde da su zlostavljane?
- Jesu li ove informacije predstavljene u obliku koji je lako razumljiv i jesu li izložene na vidljivom mjestu u ustanovi?
- Postoje li druge strategije za podizanje svijesti među pritvorenicima/zatvorenicima i osobljem o prevenciji nasilja i odgovoru na njega?
- Dijele li se pritvorenicima/zatvorenicima informacije o kodeksu ponašanja osoblja, zatvorskim pravilima i propisima, uključujući informacije o ponašanju koje se smatra neprihvatljivim među osobljem, kao i pritvorenicima/zatvorenicima?
- Dobivaju li pritvorenici/zatvorenici informacije o disciplinskim postupcima za počinitelje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja?
- Jesu li te informacije dostupne svima, uključujući one koji ne govore glavni jezik ustanove, kao i nepismene osobe?
- Postoje li posebne mjere kojima se osigurava, koliko je to moguće, da osobe koje imaju određene probleme s mentalnim zdravljem poznaju svoja prava?

9.5 Statička i dinamička sigurnost

Prilikom praćenja mjesta lišavanja slobode, timovi trebaju razmotriti kako ustanove primjenjuju mjere statičke i dinamičke sigurnosti, koje čine ključne komponente učinkovitog upravljanja zatvorom, uključujući prevenciju i odgovor na SGBV.

O značajkama statičke sigurnosti već je bilo riječi u prethodnim dijelovima ovog dokumenta, uključujući infrastrukturna razmatranja, uporabu kamera za videonadzor i moguće „slijepe točke“ koje nisu pokrivena.

Dinamičko osiguranje može biti posebno učinkovito u borbi protiv skrivene prirode SGBV-a. Međutim, može biti teško pratiti u kojoj se mjeri takvi pristupi primjenjuju u praksi jer se to odnosi na cjelokupno upravljanje zatvorom i institucionalnu kulturu.

Međutim, informacije o pristupima dinamičkoj sigurnosti mogu se dobiti iz pisanih politika i razgovora s osobljem i drugim dionicima. I sami pritvorenici/zatvorenici mogu dati informacije o osiguranju u ustanovi. Osim toga, promatrači će vjerojatno steći dobar uvid u sigurnosnu kulturu tijekom svojih posjeta ustanovama. Kada razmatraju dinamičku sigurnost u kontekstu SGBV-a, promatrači bi trebali uzeti u obzir:

- prirodu i obim interakcije osoblja i pritvorenika i razine povjerenja između njih
- interpersonalne vještine članova osoblja
- koliko je osoblje svjesno određene situacije u kojoj se pritvorenici/zatvorenici nalaze, uključujući skupine ili osobe koje bi mogle biti pod posebnim rizikom od SGBV-a
- u kojoj mjeri je osoblje svjesno onoga što se događa u ustanovi, uključujući dinamiku među pritvorenicima/zatvorenicima
- prolazi li osoblje obuku o konceptu i primjeni dinamičke sigurnosti i potiče li se na aktivno zanimanje za dobrobit pritvorenika/zatvorenika.

9.6 Upošljavanje osoblja, osposobljavanje i nadzor

Pozoran odabir i odgovarajuća obuka osoblja na svim razinama ključni su za stvaranje okruženja u kojem se SGBV ne vrši, ne oprašta niti tolerira. Osoblje ne samo da mora biti propisno angažirano i obučeno, nego mora imati i dobar nadzor i potporu. Povećanje raznolikosti među osobljem, uključujući zastupljenost žena, također je ključno za rješavanje problema SGBV-a.

Kandidati trebaju proći propisnu provjeru tijekom upošljavanja, kako bi se osiguralo da samo odgovarajuće osobe i dobiju posao. Postupci provjere osoblja moraju uključivati provjere prošlosti, kako bi se osiguralo da nisu ranije vršili ili odobravali SGBV. U osnovi, svi oni koji dobiju posao u kaznenopravnom sustavu, uključujući pružatelje zdravstvenih usluga, moraju biti posvećeni prevenciji SGBV-a.

Pored povećanja zastupljenosti ženskog osoblja, u postupcima upošljavanja prilike se trebaju pružiti raznolikim kandidatima kako bi se osigurala zastupljenost

podzastupljenih skupina među uposlenima ili, u najmanju ruku, zastupljenost osoblja koje je stručno za rad s određenim manjinskim skupinama ili konkretno sa žrtvama SGBV-a. Raznolikost osoblja treba biti vidljiva na svim razinama, uključujući više i rukovodeće pozicije i kreatore politika.

Raznolikost djelatnika treba podrazumijevati i zadržavanje raznolikog osoblja, posebno ženskog. Pozornost treba posvetiti mentorstvu novih djelatnika, uspostavi radnih mjesta prilagođenih obiteljima i osiguravanju da ne postoje prepreke za njihov napredak, uključujući i mogućnosti za obuku.

Prilikom razmatranja upošljavanja, zadržavanja i obuke osoblja o SGBV-u, promatrači bi mogli uzeti u obzir:

- Koji procesi provjere postoje za potencijalne članove osoblja i uključuje li to provjeru prošlosti i testiranje osobne etike, uključujući stajališta o SGBV-u?
- Raznolikost osoblja na svim razinama, uključujući rodnu zastupljenost, kao i postojanje politika ili procedura koje potiču raznolikost osoblja?
- Postoje li prepoznatljive prepreke raznolikosti osoblja, uključujući prilike za napredovanje i obuku za žene ili osobe koje se ne poistovjećuju isključivo sa ženskim ili muškim rodom?
- Sadrže li priručnici za obuku osoblja module o SGBV-u, rodnoj osjetljivosti, nediskriminaciji i radu s ranjivim skupinama ili žrtvama zlostavljanja?
- Prolazi li osoblje relevantnu obuku, uključujući obuku o rodnoj osjetljivosti, prije stupanja u aktivnu dužnost, a zatim povremeno tijekom službe?
- Jesu li plaće, beneficije i uvjeti službe adekvatni za privlačenje i zadržavanje odgovarajućeg osoblja?

9.7 Mehanizmi za podnošenje pritužbi

Pristup učinkovitim žalbenim procedurama ključan je za prevenciju i borbu protiv seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u mjestima lišavanja slobode. Potencijalni počinitelji SGBV-a, uključujući članove osoblja, mogu se odvratiti od činjenja nasilja ako su svjesni da drugi mogu na siguran i povjerljiv način prijaviti takvo nasilje i da će se poduzeti daljnje mjere. Žrtve nasilja mogu se i same osjećati dodatno osnaženo ako znaju da mogu prijaviti SGBV.

Za mnoge osobe u pritvoru, pristup mehanizmima za podnošenje pritužbi možda je jedina nada za okončanje nasilja.

U tom kontekstu, promatrači bi trebali imati u vidu da se upravo pritvorenicima/zatvorenici koji su u posebno ranjivom položaju mogu suočiti s poteškoćama u

prijavljivanju nasilja ili pristupanju mehanizmima za podnošenje pritužbi, uključujući npr. djecu, strane državljane i osobe s poremećajima mentalnog zdravlja.

Pristupačnost, neovisnost i povjerljivost mehanizama za podnošenje pritužbi pitanja su od posebne zabrinutosti u slučajevima SGBV-a, zbog straha od nedjelovanja sigurnosnih i pravosudnih institucija i posebnih rizika koji mogu pratiti pritužbe na seksualno uznemiravanje i zlostavljanje. Rok za podnošenje pritužbi također je značajan, jer žrtvama SGBV-a će možda trebati vremena za podnošenje pritužbe. Neki to možda ne žele uraditi dok ne budu pušteni iz pritvora..

Ako su različiti načini podnošenja pritužbi dostupni svima, ako se pravilno vode i jasno dokumentiraju, zatvorske uprave bi trebale moći prepoznati i rješavati sustavne probleme, kao i pojedinačne slučajeve nasilja.

Promatrači, pored praćenja samih žalbenih postupaka, mogu ispitati i kako se postupa s pritužbama na SGBV kako bi utvrdili pristupa li se takvim pritužbama na drukčiji način od ostalih, tj. tretiraju li se pritužbe drukčije ovisno o tome tko ih podnosi. Ovo je posebno važno jer se pritužbe vezane za SGBV mogu zanemariti, smatrati neistinitim ili banalnim, ili nadležna tijela možda neće znati kako s njima postupati.

Ako proces podnošenja pritužbe nije u potpunosti povjerljiv, žrtve SGBV-a također mogu biti meta daljnjeg zlostavljanja, marginalizacije ili uvredljivih komentara zbog prirode njihove pritužbe, bilo da je prihvaćena ili ne.

U izrazito maskulinoj institucionalnoj kulturi, uposlenici mogu propustiti prijaviti slučajeve SGBV-a iz straha da će ih se smatrati slabima ili etiketirati problematičnima. Također, mogu biti zabrinuti da će ih drugi isključiti ili da će izgubiti prilike za napredovanje, osobito ako se žale na nadređenu osobu.

S obzirom na prirodu pritužbi na SGBV, te posebne prepreke prijavljivanju takvog nasilja i visok rizik od odmazde, nadležna tijela bi trebala poduzeti posebne mjere kako bi osigurali brzu reakciju na takve pritužbe.

Pripremna istraživanja i pregled postojeće dokumentacije

- Koji su postojeći mehanizmi za podnošenje pritužbi? Postoje li pisane smjernice koje detaljno opisuju kako se pritvorenik može žaliti i korake koji se poduzimaju kada se zaprimi pritužba na seksualno i rodno uvjetovano nasilje?
- Koji su rokovi za odgovor i istragu i koje mjere treba poduzeti kako bi se zaštitila sigurnost i održala povjerljivost žrtve i svjedoka?
- Jesu li u pritvorskoj ustanovi vidljivo istaknute informacije o pravima i odgovornostima pritvorenika/zatvorenika?

- Mogu li pritvorenici/zatvorenici pristupiti neovisnim vanjskim mehanizmima za podnošenje pritužbi, uključujući sam mehanizam za praćenje, kao i unutarnjim?
- Dopušta li sustav pritužbi anonimne, povjerljive pritužbe i traži li se od žrtava/svjedoka njihova suglasnost za poduzimanje daljnjih mjera?
- Postoji li vremenski rok u kojem se incident može prijaviti nakon zlostavljanja? Koji mehanizmi postoje kako bi se omogućilo podnošenje pritužbe nakon izlaska iz pritvora?
- Postoji li rodna raznolikost među osobama koje rade na pritužbama? Jesu li te osobe završile obuku o tome kako postupati u slučaju pritužbi na SGBV i jesu li prošle bilo kakvu provjeru kako bi se osiguralo da posjeduju odgovarajuće vještine i iskustvo za rješavanje pritužbi na SGBV?
- Postoje li pisane politike ili smjernice za primjenu mehanizama za podnošenje pritužbi i uključuju li informacije o zaštiti podnositelja pritužbi ili svjedoka od odmazde?
- Potiču li nadležna tijela na bilo koji način, ukoliko su takvi programi dostupni, prijavljivanje SGBV-a i poduzimaju li bilo što kako bi uvjerala žrtve da će dobiti potporu i zaštitu ako prijave zlostavljanje?
- Prihvaćaju li pritužbeni mehanizmi pritužbe svjedoka i trećih strana, kao što su članovi obitelji, odvjetnici, mehanizmi za praćenje ili predstavnici organizacija civilnog društva?
- Bilježe li se pritužbe rutinski u zatvorenikov dosje i evidentiraju li se statistički podaci i detalji pritužbi u svrhu praćenja?
- Je li bilo prethodnih pritužbi na SGBV koje su dovele do istraga i daljnjih mjera? Ako jeste, je li bilo vidljivih pozitivnih ishoda, uključujući promjene u politici i praksi?
- Koje su uobičajene disciplinske mjere u slučaju SGBV-a i provode li se te sankcije obično u praksi?
- Postoje li pisane procedure u kojima je utvrđeno kako uposlenici mogu podnijeti pritužbu na SGBV?
- Postoje li mjere protiv upravitelja zatvora ili članova osoblja koji znaju za slučajeve SGBV-a, ali ne poduzimaju mjere kako bi ih spriječili i reagirali na odgovarajući način?
- Postoji li nadzor nad procedurama za podnošenje pritužbi u zatvoru kako bi se osiguralo da one budu učinkovite i dostupne svima?
- Postoje li mjere kojima se omogućuje uzbuđivanje, kao i relevantne mjere zaštite za one koji prijave nasilje („zviždače“)?

- Postoje li politike i/ili mehanizmi za izricanje disciplinske mjere članu osoblja koji prijeti, zastrašuje ili se sveti podnosiocu pritužbe?

Pregled instrumenata za podnošenje pritužbi

- Može li svatko dobiti obrazac za pritužbu ili papir i olovku ako je potrebno? Gdje se čuvaju ti obrasci i pisani materijali i kako im pritvorenici/zatvorenici pristupaju? Imaju li žene jednak pristup kao muškarci? Imaju li maloljetnici jednak pristup kao odrasli?
- Gdje se nalaze kutije za pritužbe? Mogu li im svi pritvorenici/zatvorenici pristupiti na povjerljiv način?
- Jesu li obrasci za pritužbe dostupni na drugim jezicima? Postoje li neki drugi mehanizmi za nepismene pritvorenike/zatvorenike ili druge osobe koje ne znaju pisati, kako bi i oni mogli podnijeti pritužbe?
- Ukoliko postoji obrazac za pritužbe, uključuje li bilo što konkretno o SGBV-u?
- Ako postoji telefonska linija za podnošenje pritužbi, mogu li ih svi pritvorenici/zatvorenici podnijeti na povjerljiv način kako ih druge osobe ne bi čule?
- Mogu li žrtve nasilja tijekom razgovora biti u pratnji treće osobe ako to žele?
- Jesu li informacije o postupcima podnošenja pritužbi jasno prikazane u pritvorskoj ustanovi na mjestu koje je dostupno svima, uključujući posjetitelje zatvora? Je li u tim informacijama jasno naznačeno da se odnose i na pritužbe na SGBV?
- Koji su alati na raspolaganju članovima osoblja za prijavljivanje SGBV-a?

Procjena individualnih iskustava s mehanizmima za podnošenje pritužbi

Informacije od osoblja

- Je li osoblje upoznato s procedurama za podnošenje pritužbi pritvorenika/zatvorenika?
- Smatra li osoblje da oni mogu na siguran i povjerljiv način prijaviti SGBV? Misle li da bi snosili negativne posljedice ako bi prijavili SGBV?

Informacije od pritvorenika/zatvorenika

- Znaju li pritvorenici/zatvorenici kako podnijeti pritužbu, uključujući različite mehanizme za podnošenje pritužbi?
- Jesu li dobili informacije o postupcima prijavljivanja kada su prvi put stigli u ustanovu ili u bilo koje drugo vrijeme? Kako su im te informacije izložene?

- Ako su doživjeli SGBV, smatraju li da bi ga mogli prijaviti na povjerljiv način? Kako bi to uradili?
- Je li bilo konkretnih navoda o SGBV-u? Ako jeste, koji je bio ishod? Nude li se pojedincima bilo kakve usluge potpore i zaštitne mjere?

Informacije od obitelji, odvjetnika i drugih posjetitelja

- Znaju li posjetitelji kako podnijeti pritužbu ako su doživjeli zlostavljanje u pritvorskoj ustanovi?
- Znaju li mogu li i kako podnijeti pritužbu u ime pritvorenika/zatvorenika?

Fokusiranje na određene skupine i rizične situacije

Pri razmatranju pristupa mehanizmima za podnošenje pritužbi, promatrači također trebaju procijeniti postoje li razlozi zbog kojih bi određenim skupinama pritvorenika/zatvorenika ili onima u rizičnim situacijama bilo teže podnijeti pritužbu, osobito skupinama koje su pod posebnim rizikom od SGBV-a. Na primjer:

- Imaju li osobe u policijskom zadržavanju pristup procedurama za podnošenje pritužbi?
- Imaju li žene jednak pristup mehanizmima za podnošenje pritužbi kao i muškarci?
- Postoje li još neke mjere kojima se osigurava da maloljetnici imaju pristup procedurama za podnošenje pritužbi?
- Mogu li osobe kojima su izrečene disciplinske mjere, uključujući one koje se drže u segregaciji, pristupiti mehanizmima za podnošenje pritužbi?
- Postoje li još neke mjere kojima se omogućuje sigurno prijavljivanje, posebice za LGBTI osobe?
- Mogu li strani državljani podnijeti pritužbu putem svog veleposlanstva ili konzularnog predstavnika?

9.8 Aktivnosti i programi

Dostupnost aktivnosti i programa u mjestima lišavanja slobode ima višestruki značaj za prevenciju i odgovor na SGBV. Prvo, ako se zatvorenicima omogući niz svrsishodnih edukativnih, profesionalnih, strukovnih i rekreacijskih aktivnosti, to im može smanjiti razinu dosade i stresa i doprinijeti pozitivnijem okruženju te boljim i obzirnijim interakcijama unutar ustanove. Neki programi bi mogli biti posebno osmišljeni za smanjenje razine nasilja u zatvoru i njegovanje dobrih odnosa u ustanovi.

Mogu postojati i specifični programi za pritvorenike/zatvorenike koji su u ranjivom položaju, one koji imaju povijest seksualnog nasilja ili one koji imaju probleme s ovisnošću o narkoticima. Takvi programi mogu se prilagoditi na temelju postojećih programa u široj zajednici, a također mogu biti koristan način za uspostavu veza sa specijalističkim organizacijama.

Individualizirani planovi izdržavanja kazne, zasnovani na temeljitim procjenama rizika i potreba, mogu igrati ulogu u smanjenju razine potencijalnih ranjivosti i važan su dio rehabilitacije pritvorenika/zatvorenika. Postojanje specijalizirane pomoći može, također, ohrabriti žrtve da se jave i prijave prethodno ili aktualno zlostavljanje.

Isto tako, ustanove mogu imati programe usredotočene na potencijalne počinitelje zlostavljanja, uključujući i one koji su osuđeni za seksualne delikte. To bi moglo uključivati programe koji se bave temama upravljanja bijesom, zdrave intimnosti, ženskih prava, pozitivnog maskuliniteta i empatije prema žrtvama.

Osobe koje su preživjele seksualno i rodno uvjetovano nasilje moraju imati pristup sveobuhvatnoj potpori i pomoći, uključujući, između ostalog, pravnu pomoć, liječenje, psihološku potporu i savjetovanje.

Kao i kod svih programa obuke, nadležna tijela trebaju paziti na potencijalne rizike od SGBV-a u kontekstu same obuke. Stoga treba uzeti u obzir rizik od nasilja nad zatvorenicima, osobljem i pružateljima obuke, osobito ako se aktivnosti odvijaju pod smanjenim nadzorom, ako instruktori nisu propisno provjereni i ako aktivnosti nadzire nedržavna agencija.

Prilikom procjene dostupnosti i učinkovitosti postojećih programa vezanih za SGBV, promatrači trebaju razmotriti:

- Postoje li programi savjetovanja i profesionalne potpore za osobe koje su preživjele SGBV i one za koje se smatra da su pod rizikom. Ako postoje, tko vodi te programe?
- Dobivaju li žrtve seksualnog nasilja, kada je to prikladno, potporu i savjet o spolno prenosivim bolestima, HIV-u i trudnoći?
- Postoje li programi potpore za smanjenje nasilja za potencijalne počinitelje nasilja i specijalizirani programi za seksualne prijestupnike? Jesu li pružatelji specijaliziranih usluga uključeni u izradu i provedbu programa?
- Postoje li u ustanovi skupine za samopomoć i uzajamnu potporu u kontekstu SGBV-a?
- Postoje li programi za ovisnost o drogama i alkoholu?
- Dobivaju li osobe s poremećajima mentalnog zdravlja odgovarajuće, individualizirano savjetovanje, psihosocijalnu potporu i lijekove?

10. POPRATNE AKTIVNOSTI

Mehanizmi za praćenje moći će pratiti obrasce i konkretne slučajeve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja na različite načine, ovisno o svom mandatu i radnim smjernicama. Neki će dati detaljne preporuke nadležnim tijelima, dok bi se drugi mogli uključiti u revidiranje nacionalnog zakonodavstva. Neki mehanizmi za praćenje bit će izravnije uključeni u praćenje pojedinačnih slučajeva, uz izravno pružanje pravne pomoći ili upućivanje slučajeva drugim institucijama radi praćenja, uključujući pružanje medicinskih, socijalnih i psiholoških usluga. Neki mehanizmi za praćenje mogu upućivati slučajeve kaznenopravnom sustavu ili u interne disciplinske postupke.

Kada je u pitanju praćenje slučajeva SGBV-a, mehanizam za praćenje bi trebao imati jasan mandat i smjernice o tome što može učiniti, kao i o procesima koje treba slijediti. U svim slučajevima, trebali bi imati na umu sljedeća ključna načela prilikom određivanja najprikladnijeg oblika daljnjeg praćenja:

- > popratna aktivnost ne bi trebala izložiti žrtvu SGBV-a dodatnom riziku od nasilja ili odmazde, kao ni skrenuti nepotrebnu pozornost na njezinu situaciju
- > promatrači moraju poštovati anonimnost osobe o kojoj se radi i povjerljivost svih dostavljenih informacija
- > kada je to moguće, žrtva SGBV-a treba dati svoj slobodan, prethodni i informirani pristanak za bilo kakvo daljnje praćenje, te treba u potpunosti razumjeti prednosti, moguće rizike ili negativne posljedice, što znači da ne smije biti nikakve prisile, zastrašivanja ili manipulacije, te da se suglasnost mora zatražiti dovoljno vremena prije poduzimanja radnji uz pružanje detaljnih informacija
- > intervencija, uključujući medicinsku, treba biti prioritet ako se utvrdi da su život i zdravlje osobe ugroženi
- > kada je to potrebno, promatrači bi trebali planirati naknadni posjet kako bi provjerili jesu li osobe u čije ime su djelovali sigurne.

10.1 Rodno odgovorno izvještavanje

Mehanizmi za praćenje imaju različite uvjete i strategije izvještavanja, ovisno o prirodi svakog posjeta, značaju nalaza i ciljnog tijela. U svim slučajevima, izvješća su važna prilika da se naglasi problem SGBV-a i rodna pitanja općenito. Dakle, rod bi trebao biti ključno pitanje za razmatranje, kako u prezentaciji izvješća tako i u pratećim preporukama. Stoga bi promatrači u izvještavanje trebali:

- > uključiti informacije o tome kako su rodna pitanja ugrađena u planiranje i metodologiju i sve izazove s kojima su se pritom suočili
- > biti rodno specifični u izvještavanju i uključiti orodnjenu analizu nalaza
- > uključiti rodno specifične preporuke i razmotriti interseksionalnost kategorija kao što su starost, etnička pripadnost i priroda kaznenog djela
- > razmisliti o objavljivanju tematskih izvješća koja se posebno bave pitanjem SGBV-a
- > osigurati da se izvješća pošalju nadležnim tijelima koja mogu iskoristiti svoj utjecaj za rješavanje problema SGBV-a.

10.2 Preporuke i dijalog

Preporuke će se odnositi na različita tijela, ovisno o potrebnoj razini djelovanja, a neka pitanja će zahtijevati intervenciju na mnogo različitih razina. Osim preporuka za politike i zakonodavstvo namijenjenih ministarstvima i praktičnih prijedloga zatvorskim upravama i osoblju, mehanizmi za praćenje bi mogli razmisliti o sljedećim aktivnostima u vezi sa seksualnim i rodno uvjetovanim nasiljem:

- > komunicirati i koordinirati rad s drugim mehanizmima za praćenje, uključujući međunarodne i regionalne mehanizme, na izradi strateških, realnih preporuka koje se odnose na SGBV
- > povezati se i uspostaviti dijalog s organizacijama civilnog društva i pojedincima specijaliziranim za bavljenje pitanjima SGBV-a u zajednici, kao i sa samim žrtvama nasilja
- > poduzeti edukativne i aktivnosti podizanja svijesti o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju i rodnim pitanjima općenito u mjestima lišavanja slobode i razvijati kontakte sa specifičnim ciljnim javnostima
- > pažljivo pratiti odgovor na sve preporuke, uključujući mjeru u kojoj se nadležna tijela bave preporukama na rodno odgovoran način.

10.3 Praćenje istraga

Kada procjenjuju reagiraju li nadležna tijela adekvatno na konkretne pritužbe na SGBV, promatrači mogu razmotriti i sljedeća pitanja:

- > Tko odlučuje o tome kako će se istražiti pritužba, kao i treba li je tretirati kao kazneno djelo?
- > Kako se postupilo na temelju ishoda istrage? Jesu li preporuke učinkovito i pravovremeno provedene?

- > Sankcioniraju li se adekvatno osobe za koje se utvrdi da su odgovorne za nasilje ili nepostupanje po prijavi nasilja?
- > Je li slučaj došao do suda? Ako jeste, kako su tužiteljstvo i sudska tijela postupili u tom predmetu?
- > Jesu li osigurani pravni lijekovi?
- > Je li došlo do izmjena politika i praksi u ustanovi nakon istraga o SGBV-u?
- > Je li se promijenio položaj osoba na koje su se odnosile?
- > Jesu li nadležna tijela zabilježila pritužbe vezane za odmazdu?

Zaključak

U mnogim su zemljama mehanizmi za praćenje stanja u pritvoru predvodili aktivnosti na sprječavanju mučenja kroz svoj redovni, neovisni rad na praćenju, a neke od njih su već postigle napredak u rješavanju problema seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja.

Međutim, potrebno je učiniti mnogo više kako bi se pitanje SGBV-a uključilo u redovni rad mehanizama za praćenje. Konkretno, ti mehanizmi trebaju uključiti pitanje SGBV-a u svoje planiranje i naučiti kako prepoznati specifične situacije rizika i odgovarajuće preventivne mjere. Svrha ovih smjernica je da im pruže savjete i prijedloge kako to ostvariti, između ostalog putem jačanja njihovih kapaciteta, podizanja svijesti o SGBV-u među vlastitim članovima i prepoznavanja izazova povezanih s takvim praćenjem SGBV-a.

Cilj ove publikacija je ponuditi konkretne alate koje promatrači mogu koristiti i ugraditi u svoje rutinske posjete pritvorskim ustanovama, kako bi pitanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja uključili u svoj rad. Mehanizmi nadzora su ključni za identifikaciju i otkrivanje zlostavljanja u mjestima lišavanja slobode i doprinose promjeni institucionalne kulture zatvorenih sredina kroz njihovo praćenje, izvještavanje i zagovarački rad. Istovremeno, takve napore mora pratiti i spremnost kaznenopravnog sustava da spriječi i riješi problem SGBV-a u svim svojim institucijama.

Kao što je navedeno, mehanizmi praćenja ne samo da mogu otkriti slučajeve seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja, nego mogu odigrati i ključnu ulogu u radu na njegovoj prevenciji. Takvo opredjeljenje bit će važan prvi korak u osiguravanju zaštite ljudskih prava u ustanovama koje nadziru i pridonijet će promicanju postupaka lišavanja slobode bez nasilja i zlostavljanja.

Seksualno i rodno uvjetovano nasilje (SGBV) stalan je problem u mjestima lišavanja slobode diljem regije OESS-a. To se odnosi ne samo na mjeru u kojoj društvo tolerira takvo nasilje, već i činjenicu da zatvorske i pritvorske ustanove često ne ispunjavaju svoju dužnost zaštite pritvorenika i zatvorenika. Ova publikacija pruža primjere iz cijele regije OESS-a koji pokazuju kako države mogu pristupiti problemu seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja na mjestima lišavanja slobode i spriječiti ga, istovremeno podupirući ljudska prava i integrirajući rodnu perspektivu. Cilj je podići svijest o seksualnom i rodno uvjetovanom nasilju u kaznenopravnim ustanovama i potrebama žrtava, uz predlaganje niza zaštitnih mjera koje se mogu uvesti za učinkovito sprječavanje takvog nasilja.

